

Nazwa instytucji

Książnica Cieszyńska

Tytuł jednostki/Tytuł publikacji

Materyały do kaligrafii zastosowane do gramatyki języka polskiego z dodatkiem niemieckim / ułożył Jan Śliwka.

Liczba stron oryginału

92

Liczba plików skanów

92

Liczba plików publikacji

93

Sygnatura/numer zespołu

C II 004878

Data wydania oryginału

1894

Zdigitalizowano w ramach projektu pt.

**Udostępnienie cieszyńskiego dziedzictwa
piśmienniczego on-line**

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Śląskie.

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

Materiały

do

M. MUZEUM
Materiały Szkolne
Główna Biblioteka
W ORŁOWEJ.
L. inv. 382

KALIGRAFII

zastosowane do

gramatyki języka polskiego

z dodatkiem niemieckim.

Ułożył

Jan Śliwka,

nauczyciel.

Nagroda uwieńczone przez wysoki sejm śląski na mocy uchwały
z dnia 13. stycznia 1894 r.

CIESZYN.

Nakładem autora.

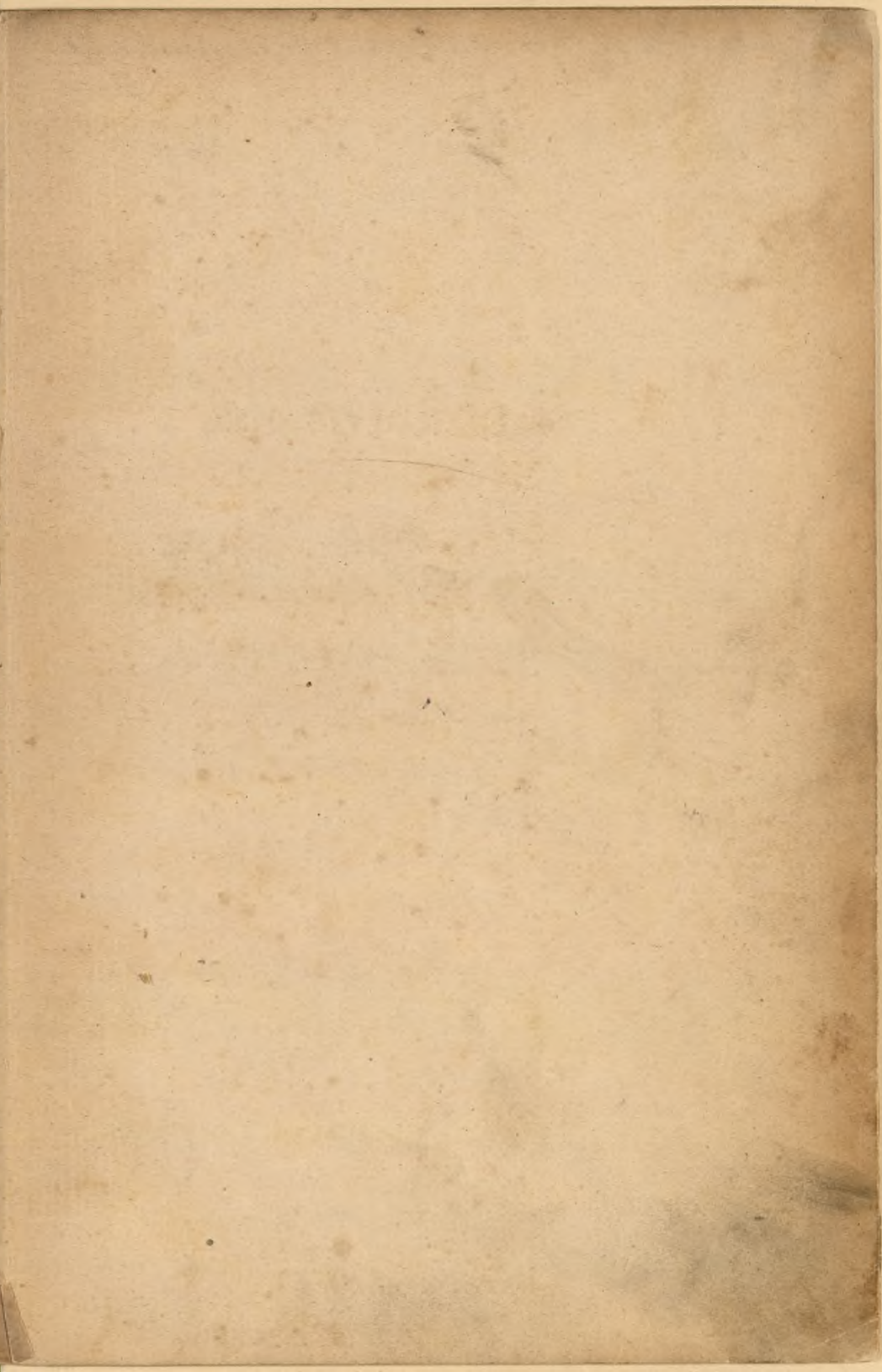
1894.

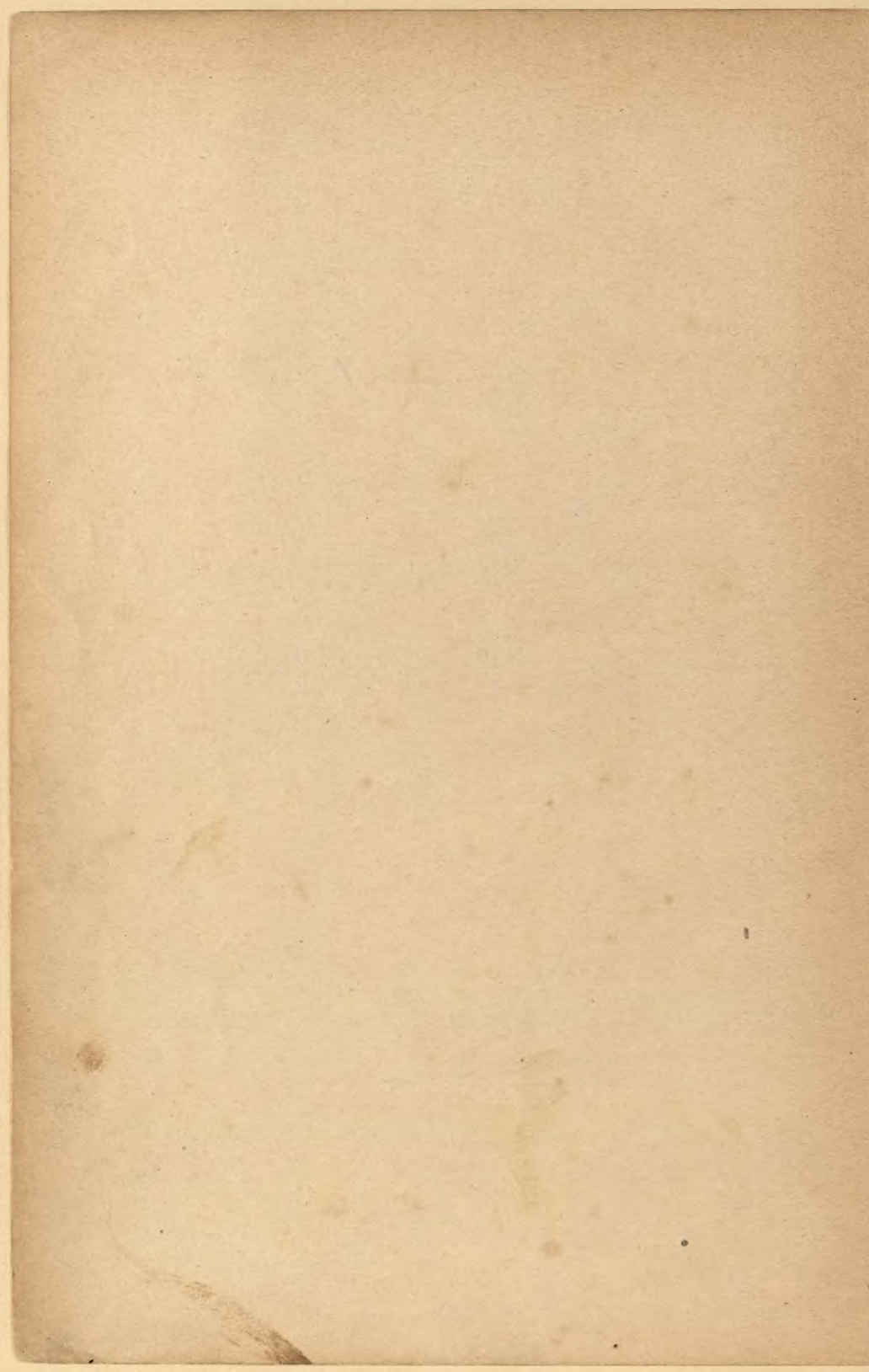

Janonemu
Janu Sawłowi Dygosiowi.
Członkowi Wydziału gminnego
w dowód powazania

ofiaruje
Górny Łuków, dnia 2. maja 1895 r.

wydawca.

Materyały

do

KALIGRAFII

zastosowane do

gramatyki języka polskiego

z dodatkiem niemieckim.

Ułożył

Jan Śliwka,

nauczyciel.

Nagrodą uwieniczone przez wysoki sejm śląski na mocy uchwały
z dnia 13. stycznia 1894 r.

CIESZYN.

Nakładem autora.

1894.

801.5 = 84 (075.2) "18" SL

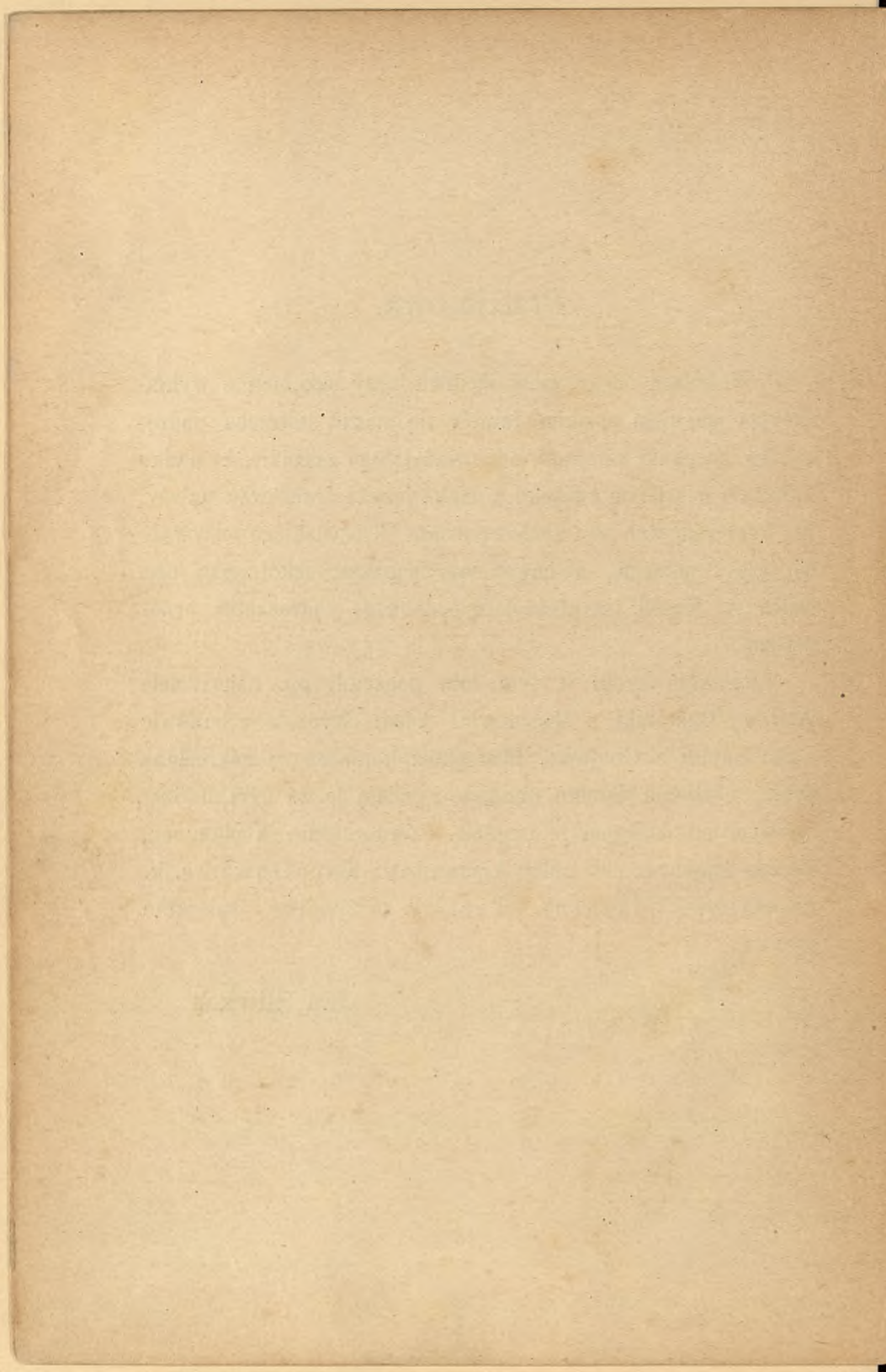
C 004878 II

Przedmowa.

W kołach nauczycieli śląskich przy szkołach z wykładowym językiem polskim dawała się uczuć potrzeba podręcznika dla nauki kaligrafii, odpowiadającego zasadzie, że naukę kaligrafii w ścisłym związku z nauką języka traktować należy. Na konferencyach nauczycieli powiatu Cieszyńskiego odzywały się głosy odnośne, a nawet sam inspektor szkół, pan ces. radca A. Karell, za ułożeniem podobnego podręcznika przemawiał.

Pierwsze kroki w tym celu poczynili pp. nauczyciele Andrzej Bukowski z Boconowic, Adam Grycz ze Śmiłowic i Jan Kubisz z Gnojnika. Idąc przez konferencyę nakreśloną drogą, ułożyłem dziełko niniejsze i podaję je do użytku Szanownym pp. kolegom w urzędzie. Równocześnie składam serdeczne dzięki pp. ces. radcy Armandowi Karellowi i c. k. inspektorowi Wiktorowi Terlicy za życzliwe popieranie sprawy.

Jan Śliwka.

Słowo wstępne do kaligrafii.

Każdemu nauczycielowi zależy pewnie na tem, aby uczniowie jego pisali czysto, wyraźnie, równo i kształtnie, bo ładne pismo na tabliczkach i w zeszytach szkolnych świadczy bardzo dobrze o pracy uczniów i nauczyciela, podoba się zwiedzającym szkołę i zwraca zawsze uwagę na siebie. Nauczyciel czuwa bacznie nad układem ciała dzieci podczas pisania i nie ścierpi takiego układu, któryby mógł przyczyniać się do wywołania skrzywienia stosu pacierzowego lub krótkowzroczności, któryby był połączony ze ściskaniem klatki piersiowej i organów jamy brzusznej.

Chcąc aby dzieci pięknie pisały, trzeba dbać o to zaraz od pierwszego początku nauki. Jeżeli dziecko od początku nie nauczy się stawiać porządnie każdej kreski, jeżeli nie nauczy się zachować potrzebnego pochylenia lub pionowości pojedynczych kresek i liter i nie będzie przestrzegało należytego oddalenia ich od siebie, to w przyszłości nie nauczy się ładnie pisać.

Przystępując do nauki pisania liter, kreśli nauczyciel na tablicy stopniowo pierwszą literę „i“ lub „j“, omawiając sposób jej pisania mniej więcej temi słowy: „kreska ukośna z dołu do góry; po tej samej kresce na dół do połowy; prosto na dół; dołem zagiąć na prawo ku górze; u góry kropka.“ Uczniowie piszą zaraz za nauczycielem, przypatruwszy się poprzód dobrze, jak on to robi. Po niejakej wprawie piszą uczniowie jeszcze raz tę samą literę, lecz te-

raz podług tempa, których tu mamy dwa: 1, 2 albo w górę — w dół, i trzeba je ściśle przestrzegać.

Z początku t. j. na niższych oddziałach lub klasach lepiej większe litery pisać, niż mniejsze, bo tym sposobem łatwiej kształci się oko i ręka, na wyższych oddziałach pismo drobnieje coraz więcej, a tu już piszą uczniowie w zeszytach o pojedynczych tylko liniach, w końcu w zeszytach bez linii.

Wyraźność pisma jest tu rzeczą główną, a po niej idzie kaligraficzność. Wreszcie im wyraźniejsze pismo, im mniej ma kancelaryjnych zakrętów i innych niepotrzebnych przyozdobień, tem jest piękniejsze.

Bardzo korzystną częścią kaligrafii jest połączenie z nią nauki języka ojczystego. Tym sposobem uwolni się młódzież od słęczenia przy pisaniu i pokochają sztukę pisania, bo nauczą się jej bez zbyt wielkiego trudu i bez najmniejszego się nudzenia.

Od początku też przyzwyczajać trzeba dzieci do pisania ortograficznego, zwracając szczególnie ich uwagę na różnice w wymawianiu między słabemi (b, b [i], d, dz, dź, g, g [i], h, j, w, w [i], z, ź, ż) i mocnemi spółgłoskami (c, ć, cz, ch, f, f [i], k, k [i], p, p [i], s, ś, sz, t), tudzież między samogłoskami i spółgłoskami nosowemi (a, ę — m, m [i], n, ń) i między „ż“ a „rz“, aby nie pisały „jusz, kont, żeka, rżądać“ i t. d. zamiast „już, ką, rzeka, żądać.“ Pilnie zaś uważać trzeba, jakie błędy pospolicie się zdarzają, aby od nich szczególnie chronić, a takimi są, oprócz powyżej wymienionych, używanie

pochylonego „é“, które zupełnie zaniechać należy, gdyż potrzebę tego brzmienia w języku słabo już dzisiaj odczuwamy i piszemy wszędzie otwarte „e“ a tak: bieda, chleb, klej, mleko, ser, dobrej, chmiel, szczerzy, jedz, odwiedz i t. d.;

- u zamiast „ó“ np.: brózda, chór, chróst, córka, dłóto, dziób, góra, kłódka, mózg, obłóczyć, póki, póty, późno, płótno, próchno, prószyc, protokół, próżny, róza, różnica, siódemka, skóra, stróż, szóstka, wiór, włókno, wójt, wtóry, żółć, żółty, żółw, źródło i t. p.
Jakób obok Jakub, tłumaczyć i tłumaczyć;
- ó zamiast „u“ np.: but, biuro, drut, dwuletni, kłuc, luźny, marmur, nucić, nuta, pułk, płucać, ślusarz, śrut, śruba, stuletni, szpunt, trunek i t. d.
- ęią zamiast „em“, „en“, „om“ „on“ np.: adwent, atrament, bomba, blond, cent, centymetr, cement, cmentarz, dokument, eksperyment, firmament, gont, horyzont, instynkt, inwentarz, komenda, kompas, komplement, kompot, koncert, koncha, konferencya, Konstanty, kontent, kontrakt, korespondencya, lament, Londyn, lont, Mongolia, monument, moment, mundur, nonsens, oponent, pacjent, parlament, pensya, pompa, prezent, prezydent, procent, pryncypał, recenzent, regiment, rejent, rondel, sakrament, symbol, talent, tempo, tętent, Trydent, Walenty, Wincenty, Wirtemberg i t. d.;
- c zamiast „dz“ np.: biedz, ledz, módz, przysiadz, strzedz, strzydz, zaprzadz i t. d.;
- s zamiast „z“ np.: bezdrożny, bezsilny, roznosić, rozcezić, rozkosz, rozkuć, rozpruć, — dalej: blizki, Francuzka, grzązki, nizki, ślizki, wazka, wazki, wiazka; — dalej: zbawić, zgasnąć, zgoda, zzuć, zmiąć, zsypać, zszyć, zsinieć i t. d.;
- z zamiast „s“ np.: boski, francuski, papieski, śląski; męskość, księstwo, męstwo, zwycięstwo; — dalej: spiąć, skrócić, stawić, westchnąć, scedzić, szeszać, ściąć, skąd, stąd, sfolgować, sformować i t. d.;
- sz zamiast „ż“ np.: anyż, багаż, jeż, krzyż, łupież, młódzież, ruż, ryż, sprzedaż, wąż i t. d.;

- ż zamiast „z“ np.: znalazca, zwycięzca;
 rz zamiast „rz“ np.: burza, gorzki, rznąć; mar - znać,
 mier - zić;
 rz zamiast „rż“ np.: dzierżawa, dzierżyć, drzeć, rżysko,
 rżany i t. d.;
 f zamiast „w“ np.: wchód, wschód — chwała, wczas —
 czwartek, wcięcie — ćwiczenie, wpis — swoboda; wszech-
 nica — szwagier, wstręt — trwoga i t. d.

Nareszcie baczyć trzeba na poprawne pisanie cyfer i strzedz się mylnego użycia znaków przestankowych czyli pisarskich.

W końcu dodaję, że gdy się zacznie pisać zdania, mają takowe być treści dobornej i zawierać sentencje moralne, których mamy mnóstwo w różnych przypowieściach, przysłowiaach, zdaniach moralnych i t. d.

Polecając niniejszą pracę szkolnej publiczności, to tylko dołączam życzenie, aby ta dla młodzieży szkolnej tyle przyniosła pożytku, ile miałem chęci przysłużyć się oną.

Górny Żuków, 1894 r.

Wydawca.

Genetyczne następstwo liter.
Kursywa.

i u n m v w e c o
a r r z s x l t b h k
L B f t d p q g j y

147 069 3528

N M V W U Y Z H
X K A C O G G E T F
I L L D P R R Z

(, ; : ? ! _ () „ " \$)

v i n ū ū m n ſ
o ö or ū w w x b l b
j f y f y y y e y z
t z k w / ß

O A Qu G F F J L L
L v l r C y y y n m r r w
w p z L U y Q X

174 069 53 28.

Pismo pionowe

i u n m v w e c o a
r r r r s x l t b h k
h b f f t d p q j g y

1 4 7 0 6 9 3 5 2 8

n m v w u y z z h
x k a c v g g e t f
s l l d p b r r

(,,: ? ! _ () , " §)

st

r i n in in m n d
 o v w a w no r b l b
 j f y f y y y e y z
 t b w l p

o a q q q q q q q
 o d n e y y y n m p n
 R W M P Z L U Y Q X.

I. V. X. L. C. D. M. MDCCCXCIV.

Dział I.

Litery małe.

1. Samogłoska czysta i miękka: *i*

2) sp.: i.

2. Samogłoska czysta i twarda: *u*

1) pmk.: u;

2) w.: u!

3. Spółgłoska płynna twarda: *n* i miękka: *ń*

2) sp.: ni, ni-ni;

w.: nu!

4. Spółgłoska płynna (twarda i miękka): *m*

1) zmk.: mi, mu;

2) zmk.: im, inni;

ps.: im, nim;

sp.: nim.

5. Spółgłoska wargowa słaba (twarda i miękka): *w, w'*

1) pmk.: w, w nim;

2) p.: winni.

6. Samogłoska czysta: a) miękka *e*, b) nosowa *ę*

1) rz.: imię; umienie; nieumienie;

cz.: wiem, umiem, nie wiem;

ps.: nie;

- 2) rz.: wiew; mienie; uniewinnienie;
 p.: winien; niewinien;
 zmk.: mnie (2., 3., 4., 7. przyp. od „ja“);
 cz.: mnie (3. o. l. p. cz. t. od „miać“);
 ps.: niewinnie;
 w. dwz.: winne (od wina i wino).

7. Spółgłoska zębowa miękka mocna: *ł, ł'*

- 1) rz.: nić, cień; ciemę, wieniec (wieńce);
 cz.: wić, mieć (mam, miał), ćmić; cienić, uciec, umieć;
 ciem-nić, ciem-nieć;
 2) rz.: nic, wiec; cięcie, wicie;
 zmk.: nic;
 cz.: ciec, wwić; cucić, mienić, niemiec, nucić; unie-
 win-nić;
 sp.: więc;
 w. p. b.: nic, — nić; ciem-nić — ciem-nieć, cenić, —
 cienić — cienieć; nie mieć — niemiec.

8. Samogłoska czysta twarda: *o, ó*

- 1) rz.: noc, nów, woń; owoc, wino; mówienie;
 zmk.: on, ono; oni, one;
 cz.: mówić; umówić, ocenić, ocienić, ocucić, umo-
 cnić;
 pmk.: mimo;
 2) rz.: moc; omiecenie, omówienie;
 zmk.: ów, owo;
 cz.: ociec, wmówić; omówić, uwonnić; oniemocnić;
 ps.: nieco, nowo, ciem-no, mo-cno, no-cnie, winno,
 wonno;
 pmk.: o, mimo;
 sp.: co;
 w.: o! no! wio! won!
 w. p. b.: won — woń, noc — nuć; omienienie — onie-
 mienie;
 sp. w.: ciemno mówić; mowę mieć; nie nie mówić; nie
 mów nie!

9. Samogłoska czysta i twarda: *u*, nosowa: *u*

- 1) rz.: nać, mać; ciocia (ciociu!), mina, mowa, niwa, wanna; nowina;
 zmk.: on, ona, ono;
 cz.: ciąć, wiać; wionąć; mianować, namawiać, uwinąć;
 2) rz.: amen (nieodm.), cena, wiano, man-na, mow-ca; cięciwa, manowiec, męnnica, mniemanie, macica;
 p.: cna, cne; cenna;
 zmk.: ona, owa, mna, nami, wami;
 cz.: mieć (mnę — mniesz — mna); imać, mieć, mniemać; uniewinniać;
 ps.: na co? ciem-nawo; mianowicie;
 pmk.: na;
 sp.: a, ani, ani — ani;
 w.: a! au! na! miao!
 w. dwz. } miano — mienie; sanie — sanne; wina (prze-
 i p. b.: } winienie i wino) — winna;
 sp. w.: mieszana mowa; na noc; noc ciemna; niema mowa.

10. Spółgłoska płynna twarda: *r*, *u*

- 1) rz.: rów, ser, wór; nora, numer, ramie, rura, wiara, mar-mur, ró-wnia; murawa, ró-wni-na;
 cz.: rwać (rwę, — rwiesz, — rwa); ronić, runąć, mar-nić, ró-wnać; omurować;
 ps.: rącho, rano, ró-wno;
 2) rz.: ar, mór, wiór, nerw; mara, narów, rumian, runo, ar-mia; rumieniec, waro-wnia;
 p.: rówien, wroni;
 cz.: rać, na-rwać; nacierać, uroić; uwarować; o-mar-mu-ro-wać;
 ps.: mar-nie, mier-nie, ró-wnie, wier-nie; rumiano;
 w.: rum! mru! mru — mru! wiera!
 w. p. b.: mara — miara; mur — mór; ów — rów; ur-na — ur-wa; miara — wiara; uranić — uronić — uroić;
 sp. w.: rwać nici; rwać owoce; na umor.

11. Spółgłoska twarda: *z*, miękka *z* i *z*, słabe.

- 1) rz.: reż (rży), wąż (weża), żar, mróz, wzór, wzrok;
nawóz, oreż, żar-na (b. l. p.); zaraza, ró-żni-ca,
wo-żni-ca, za-ćmienie, żrenica, zim-nica;
cz.: żać, ziać, żuć, zwać (zwę lub zowie, zwiesz, zwać),
żwać (żwę, żwą), zżać, wieżć (wiozę); wozieć
(wozę), za-ćmić, ze-rwać, zró-wnać; roz-nie-cić,
roz-ważać; ro-ze-znawać;
ps.: ra-żnie, ra-żno, zim-no, żwawo, zwinnie;
pmk.: z, za;
w. dwz.) wóz — woż — zwóz — zwoż, zwać — żwać,
i p. b.): zzuć — zżuć; żar-na — żiar-na, ziemia —
zima;
sp. w.: mizerna mowa; mów zaraz; ozima reż; uznać winę;
za nic mieć; z raz; z razu;
- 2) rz.: wiąz, więz, żur; ozór, wawóz, żóraw; cen-
zor, mia-zmo, za-ćma; żiar-no-żer; za-mno-że-
nie;
p.: ozimi;
cz.: rżec, wziąć (wezme), żrec (żrę, żarł), zwieźć
(zwiozę); wię-żnić, ze-żwać, za-mrżec; roz-ró-
żniać, za-ciem-nieć, za-mar-znać; roz-mar-no-
wać; na-zna-mio-nować;
ps.: niż, wciąż, wraz, wzniz; może (i czasownik),
zaraz, mę-żnie, mo-żnie, wa-żnie; różowo; roz-
ma-i-cie;
pmk.: z, ze;
sp.: aż, iż, niż; azaż, ró-wnież;
w.: nuż! nuże!
w. p. b.: nóż — nuż; róż — ruż; rozen — rózen; rżec
— żrec; zażerać — zazierać (zajrzyć), zna-
mie — z nami — zna mnie; zwór (2. przyp.
l. m. zwora), wzór;
sp. w.: nawiązać ranę; raz w raz; zacinać mazura; za rano;
zaćmienie rozumu; za mną wiara (bracia żołnierze)!
zrównać z ziemią.

12. Spółgłoska twarda: *ś* i miękka *ś*, mocne.

- 1) rz.: cios, oś, wieś (wsi), sen, siew, sieć, śron, ość, wieść, śmierć, sierć; sanie (b. l. p.), san-na, śmieci (b. l. p.); so-śni-na; o-świe-ce-nie;
- l.: ośm; co ośm; ośmnaście; ósma, ósme;
- cz.: siać, ssać, snuć, wsuć, zsuć, iść (szedł), nieść (niosę); siwieć, mie-ścić, u-snać, świ-snać, wrócić się (wróc-cie się); zasinieć; osierocieć;
- ps.: sownie, surowo;
- w. dwz. } nos — noś; nóż — nuż; was — waż; wieść
i p. b.: } — wieź — wieść; wsuć — wzuć; siwiec
— siwieć; świecić — świecić; oświecać —
oświeżać;
- sp. w.: co miesiać; mieć sen; mrozem ścinać; nosić się;
świeca ciemno się świeci; wóz siana; wziąć się za
ręce; z serca;
- 2) rz.: cieś, cis, sus, śnieć, sens, zwaśń; nawias, serwis,
scena, wsina, świeżość, za-cność; asesor; o-snowa,
śnie-żnica;
- p.: sowi, smucien; niewieści; różnosierci;
- zmk.: sam, sama, samo; swa, swe; nas, was, się, coś;
- l.: ośmioro;
- cz.: ściec, wieść (wiodę), siaść (siadę lub siedę, siadł,
siadź), wsiaść, wzmieść, wzrość; na-ssać, wa-ścić,
zi-ścić;
- ps.: sam, zaś, snać; zasię, cia-sno, szał-nie, śnie-żno;
rusawo;
- w.: sa! sio! siu — siu!
- w. p. b.: coś — cóż, ras — raz; są — są — sum;
sanie — ssanie; was — waz; zaśnie — zaś nie;
zsinieć — zsiwieć;
- sp. w.: cisnąć się na ziemię (rzucać się); iść za mąż; mieć
co na sercu; mieć się za co; miernie się mieć; razić
serce; różną marą sen rwać; różność mniemań; roz-
nosić śmierć; sen mara (Bóg wiara; co komu Bóg

obiecał, to go nie minie); serce ranić; siać wieści;
śniecią się zarazić; wieść mur, rów; wieść niesie;
zanosić się na co; znać mores; zwiesić nos.

13. Spółgłoska zębowa miękka, mocna: *cz*

- 1) rz.: czas, cześć (czci, czcιά), miecz; sroczę, żniwacz;
uczciwość; uczenica;
l.: czworo;
cz.: czcić (czczę); czuwać, miauczeć; uczzerwienić;
ps.: na-czczo, wiecznie, smaczno, wcześniej;
w. p. b.: czas — zaś; część — cześć; ucz — ócz;
sp. w.: czas mówienia; marnować czas; z czasem;
- 2) rz.: czerń; czara, czczenie, wie-czność;
p.: czarci, — a, e;
zmk.: czem, czemu;
l.: czworonaście;
cz.: wuczać, ćwier-czeć, zwień-czać; unaoczniać;
ps.: czczo; ręczo, znacznie; częściovó, czerwónawo;
sp.: acz; czasem, zaczem;
w. p. b.: zręcznie — zręczne; ocierniać — oczerniać;
sp. w.: ciąć się mieczami; czas czemu; czeze serce; maczać
świece; na czas, nie na wiecznie; nie nie rozumieć
o czym się mówi; nie na czczo; nie w swoim czasie;
oczami mówić; uczuć urazę; umierać na czerwoną
niemoc; w swoim czasie; za czasu; za czasów; za-
ćmienie oczu.

14. Spółgłoska płynna miękka: *rz*

- 1) rz.: rzecz, cesarz, wrzesień, zorza, zwierzę; wie-
czerza;
cz.: rzec, mrzeć (mrę, marł); rzucić (rzućcie), mar-
znąć, mier-zić, mierz-wić; orze-żwiać, rozmierz-wić;
ps.: rzewnie;
w. p. b.: morze — może; rzecz — rzec; rznie — żnie;
mierzą — mierzą;
sp. w.: o czym rzecz? umrzeć za wiarę — z ran;

- 2) rz.: rzeź, rześa i rzasa, winiarz, wrzawa; marzenie,
rze-źnica, zwierzenie;
cz.: rznąć, wrzeć (wrę, warł, wrzał), zrzeć, urzec;
roz-rze-wniać, umar-znać;
ps.: rzewno, rzeźwo, wrząco; rzeczowo;
w. p. b.: masarz — masaż; rzecz — rzec — źreć; rzeź —
rzeż — żeś; warz — waż; wierz — wież;
zwierz — z wież; uma-rzać — umar-zać;
sp. w.: a nuż umrze; rzewno mi; rzuca mu się siwizna;
umieć mową rozrzewnić.

15. Spółgłoska zębowa miękka mocna: *sz*

- 1) rz.: szczaw, szczeń, marsz, moszcz; czasza, cisza,
susza, szer-szeń, szczę-ście; szarańcza, ucie-
szność;
l.: sześć; sze-ścioro, sze-sna-ście;
cz.: wscząć; zni-szcząć; uczyć-szcząć, win-szo-wać;
ps.: szum-nie, szum-no, za-wsze;
w. dwz. } cieszę — czeszę; muszę (musieć) — muszę
i p. b.: } (mucha); nasz — nas;
sp. w.: nie wiem co mówisz; raz na zawsze; szczęści mu się;
w niczem mu się nie szczęści;
2) rz.: szew, szor; sząć, szemr, szczwacz, świerszcz;
szer-mierz, wasz-mość; nau-sznica;
l.: sze-ściu;
cz.: mszeć, szczuć, szczwać, wszcząć; seze-sać, świer-
szczeń, zmar-szcząć; o-szronić, u-szczęścić; oszań-
cować;
ps.: wszertz, śmie-sznie; ucie-sznie;
sp.: o-wszem;
w.: masz!
w. p. b.: rusz — ruż — róż; wiesz — wieś; weż —
wież; wiersz — wszertz; zwiesz — zwierz —
z wież, szemr — szmer;
sp. w.: ciemność naszą racz oświecić! iść na mszę; mieć
coś za szacowne; na czas, nie na zawsze; ruszać
ramionami;

16. Spółgłoska *X*

ma równe brzmienie ze spółgłoskami złożonemi ks i gz;
zachowuje się jedynie w imionach własnych.

17. Spółgłoska płynna miękka: *l*

- 1) rz.: cel, szal, żal, ściel, lew (lwa), los, liść, laur;
szala, wila, ziele; li-nia (nie lini-a); maśl-nica,
nale-żne, sal-seson;
l.: ile, wiele, milion;
cz.: lać, wlec, zleźć; roz-mleć, zna-leźć (znajdę); za-
li-ścić, ze-zwolić; u-szczęśliwić;
ps.: źle (gorzej), mile, omal, sil-nie, śli-cznie;
w. p. b.: len — leń; ślina — śliwa; maśl-nica — ma-
żnica; na ciełe — na czele; zliczać — zliczać;
sp. w.: co mila; czas milczenia; czasza ślimacza; czem się
orze rola? chesać len; ile wiem; o ile wiem; malować
na ścianie; nos orli;
- 2) rz.: lan; lazur, lan-ca, lar-wa, lu-śnia, mu-ślin, len-
ność; mieli-zna, solar-nia; ewanielia;
p.: lwi, lwia, lwie; wolen, wolna, wolne; orli, ośli;
l.: ile (ilu); wiele;
cz.: mleć (miele-mieć), lśnić się, zwlec; o-lśnić, roz-
leźć; za-wil-żać; il-luminować, unie-szczę-śliwić;
ps.: lewo, w lewo, niemal, solo, li-czno, wiel-ce,
wznio-śle, ażali?
sp.: li, li-li; lecz, ale, niżeli;
w.: la la la! liw! wale! ulala!
w. dwz.) lniane — lenne; mali (mały) — mali (czyli ma);
i p. b.: na czole — na czele; wole — wole; wolę —
wolę; zalecieć — zalecieć — zalesić; zaleczać
zalecać — zaliczać;
sp. w.: czeka rola; czuć żal; ile możliwości; leże zimowe; lwie
serce; mars na czole; mimo woli; mowa wolna i wią-
zana; mróz smali; na los szczęścia; osiąść na mie-
liźnie; siłić rozum; znieść niewolę.

18. Spółgłoska płynna twarda:

- 1) rz.: łąn, łąza, wał, żółć, włosć; słoń-ce, weł-na;
cz.: słać; łąsić się, łązić (łążę); za-sło-nić;
ps.: mało (mniej) miło; żało-śnie, nie-zwło-cznie;
w. p. b.: łono — łuna; mało — miało; wołał — wołał;
sp. w.: ani mu się śniło; czesać wełnę; czuć się na siłach;
nie słońce, lecz ziemia się ęmi; rozzielenił się las;
2) rz.: łoż, ił, szal, cło, żółw, złość (b. l. m.); łani,
morał, ła-źnia, orzeł (orły), włó-cznia; ar-senał,
wło-ścianin; sło-ne-cznica;
p.: łani, łania, łanie; wesół, żółwi, słoni, sławien;
l.: mało, siła;
cz.: łamać; łąsić, żałować;
ps.: łoni, ła-cno, sła-wnie, słu-sznie; ułom-nie;
w. p. b.: łoś — los; łub — lub; wół — łów; osła (oseł-
ka) — osła (osieł); sioło — zioło;
sp. w.: ani na włos; czcze słowa, uśiłowania; czułe serce;
czułość serca; imię sławne; łamać wiarę; małość
serca; mieć złe imię; mieć za złe; na słowie się nie
uiścić; niezrozumiała mowa; o włos; rozżarzać miłość;
uronić łzę; zalać się łzami.

19. Spółgłoska wargowa słaba (twarda i miękka):

- 1) rz.: bez (bzu), bicz, ząb; bazia, ubiór; babcia (bab-
ciu!), ob-ces, rze-źbiarz; bli-źni;
p.: babi, żabi; barani;
cz.: brzmieć; wabić, ob-lać, za-brać; bielić, biecć;
na-broić, o-bar-czać;
ps.: ba-cznie; niebawem;
pmk.: bez;
sp.: lubo;
w. dwz.) bez (roślina) — bez (znaczy brak); bić — bicz;
i p. b.): ból — bór; zebrać — żebrać;
sp. w.: ciężar wziąć na siebie; mieć u siebie; mróz bierze;
nalać sobie w czub; nie na świecie bez ciernia;
zboże siane na zimę zowie się oziminą;

- 2) rz.: barć, baśń, zbór; biuro, bal-sam, ber-ło, bez-sens;
ben-zoin, bisur-man, ober-ża, obora (oborze);
ob-łężenie;
p.: bez-wiadom, a, e; biało-brwi, ia, ie;
zmk.: siebie, sobie, sobą;
l.: bilion;
cz.: brnać; blu-źnić, bła-źnić, wiel-bić, wez-brać, zzię-
bnać, ob-rość; ob-winić, ob-razić, bez-cze-ścić;
ps.: alboż? bacznie;
pmk.: wbrew, wobec;
sp.: ba, bo, lub, lubo, lub — lub, bowiem, albo,
al-bowiem, albo — albo;
w.: ba! bęc! bim, bam, bum! brr! biada! brawo!
w. p. b.: zbiór — zbór — z biur; zbóż — zburz — z burz;
sp. w.: ból milczeć umie; miłość z obcowania rośnie; obo-
wiązać się słownie; rumieńca nabawić; świecić zębami;
zmarł bez wieści.

20. Spółgłoska gardłowa twarda słaba: *h*

- 1) rz.: hełm; hałas, hań-ba, ha-sło, hebel; har-monia;
cz.: huczeć; ha-łasieć, ha-mo-wać, he-blować;
sp.: hożo;
sp. w.: huczne wesele; wiele hałasu narobić;
2) rz.: hec, harc, herb; hala, haracz, har-buz, heban,
honor, humor, hur-ma; hamer-nia; hanie-bność;
cz.: hasać, hulać; holować, harcować; zharmonizować;
ps.: hu-cznie, hur-mem; hanie-bnie;
w.: ha! ha, ha, ha! ho! hm! hu! hau! hola! hura!
hosanna!
sp. w.: hak ziemi; haniebna śmierć; honorem ręczę; słowo
honoru; wiele hałasu o nic.

21. Spółgłoska gardłowa twarda mocna: *ch*

- 1) rz.: chęć, chleb, chrząszcz, loch, ruch; echo, ucho
(uszy), łach-man, chru-ściel; niewie-ściuch; bał-
wo-chwal-ca;
cz.: chwiać, schnąć; o-chrzcić; za-chwalać;

- ps.: cicho (cichuchno); ochoczo, cichaczem;
w. p. b.: chleb — chlew;
sp. w.: chwalebna rzecz; ćmi się w oczach; niebo się zachmurza; obrócić co w śmiech;
- 2) rz.: chór, ruch, chmiel, wierzch, zmierzch; u-śmiech, wio-chna, żu-chwa, sche-ma, schi-zma, szlach-cie (szlach-ta), zwierz-chność; mon-ar-cha, wierz-cho-wiec, wszech-mo-cność; roz-sochacina;
- p.: wierzchni;
zmk.: ich;
cz.: chrzczyć; za-schnąć, schwalać, zwi-chnąć; roz-o-chocić;
ps.: choro; o-schło, chciwie; łaciu-chno, wszech-mo-cnie;
sp.: choć, niech; chociaż, niechże;
w.: cha, cha, cha! chuch! ach! buch! chala!
w. p. b.: siwocha — siwucha;
sp. w.: chorować na serce; na śmiech; siła robi, chociaż mało mówi; sucha łaźnia; szczęście mu się uśmiecha; szumi mu w uszach; wicher za wiehrem miecie; wszczął się rozruch w mieście; zachować żal w sercu.

22. Spółgłoska gardłowa mocna (twarda i miękka):

k

- 1) rz.: koń (ia), kurz, hak, lik, rok (lata), bruk, wosk, blask, brzask, zmrok, skroń; oko (oczy), ręka (reçe), mleko, zakąt, bab-ka, biał-ko, cza-szka, hub-ka, i-skra, kółko, kie-ska, kon-cha, ław-ka, nóż-ka, o-brok, or-szak, san-ki, żab-ka, czło-wiek (ludzie), kłam-ca, kle-szcze, słoń-ka, sknera (r. m. i ż.), u-szko, łóż-ko, ziem-niak; kaleka (r. m. i ż.), kar-melek, ru-śnikarz, brzo-skwinia, śmie-ciu-szka, u-szczer-bek, u-rwi-sko;
- p.: bo-ski, cien-ki, cięż-ki, lek-ki, wiel-ki, mę-ski, niz-ki, wąż-ki, bliz-ki, śliz-ki; szeroki, niebiań-ski;
- l.: kroć, kil-ka, kilkanaście;
- cz.: kuć (kuję), kluć, szklić; kar-mić, skrócić, zamknąć;

- ps.: wskrós; cien-ko, cięż-ko, lek-ko, mięk-ko, niz-ko, skła-dnie;
- w. p. b.: buk — wnuk; bąk — bok; czekać — szcze-kać; siekać — ściekać; kura — kora; koza — kosa; laska — łaska; mąka — męka; oko — okno; rzek — rzekł; słowik — słownik; wążki — ważki; wilki — wielki; wzrok — zmrok;
- sp. w.: ciężka choroba; ciężki, lekki człowiek; ciężko za-rabiać na kawałek chleba; co rok; człowieka wiele, rozumu ni kaska; człowiek bez nauki; czuć rozkosz; iść za kim krok w krok; lekki kawałek chleba; łokciami świecić; rwać boki ze śmiechu; umrzeć w kwiecie wieku; zboże się kłosi; ziemia obraca się około słońca; ziemniaki w koszulkach;
- 2) rz.: kał, wiek; kłus, brzęk; kaźń, brzęk; ko-klusz, brzo-skiew, ko-rzec (kor-ce), kłam-ca, kom-ża, waz-ka, wiaz-ka, mę-skość, książę (księcia, l. m. książęta), krną-brność, krwa-wnik, skrom-ność; alembik, kakao (nieodmienne), cukier-ki (b. l. p.), francuzka;
- p.: kozi, koń-ski, łon-ski, mor-ski, rze-ski, ślą-ski; fran-cu-ski, a, e;
- zmk.: wszelki;
- l.: kroć; kil-ka (u); czworaki; kil-kana-ście;
- cz.: kłuć; kar-cić, kłamać, krzewić, ro-ze-mknać;
- ps.: wskrós; kar-nie, milcz-kiem, nur-kiem, kra-sno, skrom-nie, wskłę-sło; nik-czem-nie;
- sp.: skoro, wszak-że; aczkolwiek;
- w. p. b.: karze — każe; kasz — każ; kaliber — koliber; kół — kuł; korona — komora; kominiarz — komisarz — kamieniarz; kos — kóz — kosz — kuś — kocz — kusz; kociel — koziel; któż — ktoś; kurczę — kurcze (kurcz), okiem — o kim; skór — z kur;
- sp. w.: brak skromności; i kołka na świecie nie ma; kwilić swe narzekania; łóżkiem się bawić; ma kielbie we łbie; mieć co na karku; mów, a nie kręć wici; na-

kłaść w ucho; nie mu się nie klei; osiąść na koszu;
szukać z nauk imienia; węchem szukać; własnymi
rękami się imać;

przysł.: bliższa koszula ciała aniżeli suknia; niema mięsa
bez kości, niema chleba bez złości; siła bez rozumu
sama się kazi.

23. Spółgłoska wargowa mocna (twarda i miękka):

- 1) rz.: fara, far-ba, fra-szka, filar, har-fa, hufiec,
szafel; oficer, fałecznik; filizanka;
cz.: ufać, cofać; fałszować; fornirować;
p.: obficie;
w. p. b.: fal — wal; fara — fura;
sp. w.: cofnąć końmi — rozkaz — słowo; fałszować słowa —
wino; lwia farba; rama na suficie; zabić cielca na
ofiary;
- 2) rz.: fach, frak, fałsz, szef; furaż, szafir, fel-czer, fir-
ma, ku-fka, lu-fka, sfera; fiakr, u-fność; fan-
faron, finan-se (b. l. p.), karafka, uniform;
p.: far-bier-ski, fałszer-ski, sza-far-ski;
cz.: zaufać, fran-kować, fałszować, sformować, sfras-
ować; refor-mować, ufor-mować; zainfor-mować;
ps.: fran-ko, u-fnie; forem-nie, for-mal-nie; fraso-
bliwie;
w.: fa! fe! fiu!
w. p. b.: fura — furaż — fararz; fasa — fosa; sfór
z fur; — zwór — wzór; szef — szew;
sp. w.: brak sformości; familiarnie rozmawiać z kim; frasunku
nabawić; leżeć na febrę; mieć w kim, w czym ufność;
osoba zaufania; słowa nieforemne.

24. Spółgłoska zębowa twarda mocna:

- 1) rz.: ton, tor, tron, but, sit, brat (u; bracia), świt,
żart; chróst, stert; kształt; nuta, for-tel, kar-
tun, lament, mio-tła, na-tłok, ot-chłań, sia-tka,
sio-strą, szew-stwo, traw-ka, u-sta (b. l. p.); kla-

- sztor, tro-ska ; sierota (r. m. i ż.), stronica, in-teres,
talencik, toreb-ka, kró-le-stwo ; nieukontentowanie ;
cmentarz, lament, moment, talent, testament ;
p. : tani, war-tki, kró-tki ;
zmk. : ten, ta, to ;
l. : sto, ośmset, sześćset ; trzeci ; czternaście ;
cz. : trwać ; mar-twić, chło-stać, kształ-cić, stru-chleć,
strza-skać ; u-stalić, za-krztusić ;
ps. : tu, tam ; ła-two, trochę, stra-szno ; stóso-wnie ;
niezawo-dnie, ustawi-cznie ;
w. p. b. : ciotka — szczotka ; ocet — oset ; strona —
struna ; wtręt — wstręt ; złota — słota ;
przysł. : komu się nie leni, temu się zieleni ; kto się nie
leni, zrobi złoto z kamieni ; leniwemu zawsze święto ;
trzeba nieba i chleba ;
- 2) rz. : tren, torf, tekst, flet, kunszt, chrzest (chrztu
— chrzcie — chrztem), śrut ; tuba, filut, sufit,
bra-ctwo, hrab-stwo, bóstwo, kaftan, respekt,
schemat ; chło-sta, ze-msta, dzie-twa (b. l. m.) ;
świętki (b. l. p.), litość (b. l. m.) ; tasiemiec,
trocina, torbifer, termometr, aksamit, stosunek,
korrekta ; mar-no-traw-stwo, wstrzemięźliwość ;
bał-wa-no-szałeń-stwo ; abonament, akcent, atra-
ment, centnar, firmament, instrument, inwentarz,
referent, sakrament, tętent, zamęt.
- p. : wart, a, o ; kontent, letni, szorstki, kwietni ; stu-
letni, małoletni ;
zmk. : kto ? nikt ; taki, a, e ; tamten, tensam ; takisam ;
l. : trochę, kilkaset, ośmnastu, szesnastu ;
cz. : trzeci (trę, trzesz — trze — trzemy — trzecie,
trą, tarł) ; trze-źwić, trwonić, na-tchnąć, wes-
tchnąć ; tra-ktować, stosować i stósować ;
ps. : tak, też, wstecz, otóż, tanio, trafnie, tkliwie, czę-
sto, ła-two, ustnie ; trwożliwie ; krętu wętu ;
pmk. : wewnątrz, zewnątrz ;
sp. : tak, też, to-to ; także, atoli ; nie tylko — ale ;
w. : tiu, tiu, tiu ! tru, tru, tru ! trzask ! st ! wiwat !
basta !

w. p. b.: kart — chart; rzut — śrut; stół — stuł; straż — strasz; stróż — struś — struż — struć; stuk sztuk; ta-cki — ta-czki; taniec — tanieć; tęchnąć — tęschnąć; tor — tur; traf — traw; tuz — tuż — tusz; utracić — utraćić;

przysł.: biedna starości, nosząc cię bolą kości; co zoczy, to i z serca; mało i ostrożnie mów; nie tał się z tem, nie chcąc w sumieniu mieć mola; sto i oko fraszek; to mu w nos wlażło; trafiła kosa na kamień; złe sumienie stoi za kata.

25. Spółgłoska zębowa twarda, słaba: *d*

1) rz.: duch, drut, rząd, bród, fałd, drzwi; doba, medal, model, men-del, kład-ka, rad-ca i radz-ca, sandał, sio-dło, szczu-dło, szko-dnik; bó-żni-ca; doróżka-rz, de-szczuł-ka, de-szczo-chron, kalendarz, kolenda, niedostatek; są-siedz-two;

p.: zdrów; słod-ki; daleki;

l.: dwa, dwie, siedm; dwieście (dwustu); dwanaście;

cz.: dać (dam, dadzą), drzeć (drę, darł); do-tknąć, dra-żnić, tru-dnić, ze-mdleć; hodować, hołdować, nad-mienić, roze-drzeć;

ps.: dobrze, nader, słod-ko; swobo-dnie; doskonale;

pmk.: do, nad;

w. p. b.: bród — brud; dam — tam; dawno — dawano; drut — trud; lód — lud; ład — łat; ładno — łatwo;

przysł.: chcącemu nic nie trudno; chleba dorabiać się trzeba; kto łże, ten i kradnie; kto robi, ten się dorobi; na deszcz wrona krzeczy; nauka uciechą wielką i ozdobą; oko do serca okno;

2) rz.: dech (tchu), darń, dreszcz, drwa (b. l. p.), ród (rodu), trąd (u), żołąd; data, zarząd, kodeks, brednia, rząd-ca albo rządz-ca, scheda; ad-mirał, sie-dli-sko, niedołężność, niedołęstwo; adwent, student, studen-cik.

p.: rad, a, o; zdrów, a, e; dar-ski, średni, wschodni; daleki;

- zmk.: żaden;
 l.: dwu i dwóch; siedmset; siedmioro, siedmnastu;
 cz.: dać, drwić, drzeć; dumać, drętwić, zblednąć;
 ułatwiać;
 ps.: skąd, stąd, wzdłuż; dużo, drobno, duszkiem,
 chłodno, hardo, szczodrze; dowoli, ukradkiem;
 nieszkodliwie;
 pmk.: do, dla, od, śród, wśród, wzdłuż; wedle; dokoła;
 w.: dus! dus! dus! brzdęk! biada!
 w. p. b.: bród — brud; dochód — do hut; drobina — dra-
 bina; družka — dróżka; drzeć — drzeć — trzeć;
 dusza — tusza; ład — lont; lód — lud — lot;
 ład — łat; od-rzec — o-drzeć — o-trzeć; rad —
 rat; sad — sąd — skąd — w ką; schód —
 wschód — z hut; śród — śrut; środek (u) —
 środek (a); wrzód — wśród; wzdłuż — włóż;
 przysł.: człowiek do tańca i do różańca; dla nieba dorabiać
 się chleba; karanie słuszne, lekarstwo duszne; modli
 się, a złe broi; nie dać sobie w nos wdmuchać; nie
 da sobie rękawa urwać; szkoda czasu i atłasu;
 trzeba dobrze zasiać, kto chce żąć dobrze; uroda rzecz
 nie trwała; wiele ten może, kto sam sobą mądrze
 władnie.

26. Spółgłoska zębowa miękka, słaba: *dz*

- 1) rz.: dzwon, rdza; miedza, nędza, żądza, władza; ro-
 dzeństwo;
 cz.: dzwoni;
 ps.: bardzo;
 w. p. b.: dzwon — dzwoń;
 2) rz.: książd (księża); dzwoniarz, ludz-kość, schadz-ka,
 śledz-two, władz-two; dowódtwo;
 p.: ludzki;
 cz.: biedz, ledz, módz, strzedz, wzmódz;
 ps.: mnodze;
 w. p. b.: módz — moc — mocz; sadze — sadzę — są-
 dzą; władza — władzca (władca);
 przysł.: cnotliwi nie wiedzą o nienawiści.

27. Spółgłoski zębowe miękkie i słabe: *dz*, i *dz*

- 1) rz. : dźber; dźdżo-wnik, dro-żdże (b. l. p.); dziad, dzień (dnia), miedź, źdźbło; działo, dziecię, cze-ladź, niedźwiedź; żoładź, dziadunio, dziedzina, dziedziniec, siedziba; miłosierdzie;
- p. : dziki, a, ie;
- l. : dziesięć, dziewięć; dwadzieścia, czterdzieści, kilka-dziesiąt;
- cz. : dziać, chodzić (iść), scedzić, szczędzić, wiedzieć (wiem, wiedza), zbudzić; uchodzić, zadziwić;
- ps. : dziś; dzielnie; dziecinnie;
- w. p. b. : dzień — cień; chodź — choć; miedź — mieć — miecz; wiedź — wiedz; dziadek — dziatek; dziewczka — cewka;
- przysł. : dobre dziatki zdobią matki; nauka na złe nie radzi; nie ranoś wstał, nie będziesz miał; ziarnko do ziarnka, a będzie miarka; z oczu wiele idzie do serca;
- 2) rz. : bu-dżet, mó-żdżek (móźdz-ki), różdż-ka, dźdżo-wni-ca; dźwięk, kadź, łódź, sadź, śledź, śniedź, żerdź; dzida, dzięka, dzięki (b. l. p.), ludzie (ob. człowiek), sędzia (i, ego), łabędź, krawędź, swadź-ba; dzier-żawa, dziewanna, niedźwiadek, od-dzwierne, oddzwierniczka;
- p. : dziarski; dziwacki, niedźwiedzi; dziewięćdziesiąt-letni;
- l. : dwadzieścia (dwudziestu); dziewięćoro; kilka-dziesiąt; dziesięćoraki;
- cz. : działać, dźwięczeć, bróździć, cudzić, spędzić, zrze-dzić; oddzwieczać, udzierzać;
- ps. : snadź (snać); dziennie, dźwięcznie; dziwa-cznie, słodziuchno;
- sp. : bądź — bądź; tudzież;
- w. : dziu! dziu! dzięki!
- w. p. b. : chodź — choć — чуć; łódź — łudź; młódź młóć; nie nudź — nie nuć; sadź — sadz;

śniedź — śnieć; siedź — sieć; ssać — zsadź;
działka — działko — dziełko; kradzież — kra-
diesz; ludzi — łudzi; oddzwieć — od-
wdzieć; śmierci — śmierdzi;
przysł.: miłość miłość rodzi; nie budź licha; idź do licha;
nie krnąbrnością, lecz rozumem się radź! nie ciało
rozumem, ale rozum ciałem rządz; nie zbłądzi, kim
cnota rządzi; skromność ozdoba młodzieńca; własna
chwala śmierdzi.

28. Spółgłoska wargowa mocna (twarda i miękka): *pr*

- 1) rz.: pęk, perz, piec, pień, płot, pułk, puls, snop, trup;
pacha, pendzel, pest-ka, piana, piasek, pil-ność,
pochód, pom-nik, prośba, szpital, spichlerz; pa-
zucha, pa-ździej-nik, pieczara, pocho-dnia, poczwarka,
pode-szwa, poku-tnik, porzą-dek (porząd-ki),
poru-cznik, posadz-ka, pró-żnia-ctwo, spu-ści-zna;
parafia, pod-walina, przedsięwzięcie;
p.: psi, pań-ski, pol-ski, prę-d-ki, cier-pki, krze-pki;
l.: pięć, pięć-dziesiąt, pię-tnaście;
cz.: pięć, pleść (plotę, pleciesz), przeć (prę, parł);
dra-pnąć, po-rwać, prze-rwać, pu-ścić (puścić),
spo-strzedz, spu-chnąć, spul-chnić, ze-pchnąć; po-
biedzić, pod-lewać, po-krzepić; u-sposobić;
ps.: pono, pię-knie, kiep-sko, skapo; po-wsze-chnie;
po-czą-tko-wo;
pmk.: po, pod, przed, przez; pod-czas, o-prócz; poza;
w. dwz. } kup — kóp; kupka — kubka; odpowiedź —
i p. b.: } odpowiedz; pan — pań; piec — piec; pierze
— pierze; piore — biore; pióro — piora;
płacz — płac; płód — płot; pot — pod; po-
traw — potraf; prędkie — prątki; słup — ślub;
przysł.: czas płaci, czas traci; kto leniwo prosi, leniwo od-
nosi; pilność wiele może; praca zawsze popłaca;
przepadło, co utonęło; trzeba nie dospać, kto chce
chleba dostać; za pracę i niebo kupi;
2) rz.: paż, płeć (płci), park, plastr, plód; pa-pla (r. m.
i ż.), piętro (piatr, piąterko), puhar, puchacz,
chłop-stwo, po-msta; polano, pokora (pokorze),

- protokół, przekup-stwo, kop-ciuszek, o-kro-pność,
wąt-plitwoś; pier-woródz-two, pod-poru-cznik,
pra-wdopodobień-stwo; patent, procent, stempel,
temperatura;
- p.: pawi, pła-ski; pa-ster-ski, prze-słod-ki;
- zmk.: pewien;
- l.: parę, pięciu, pięćset; półczwarta; pięcioraki;
- cz.: pleć (piełę, peł), poledz, po-mknać, nad-psuć,
za-prządz; upul-chnąć; pod-robić, pod-upaść, po-
drobić; pod-ochocić, roze-pehnać;
- ps.: pstro; par-no, pręd-ko, szczu-pło; ple-tliwie,
skwa-plitwie;
- pmk.: prócz; podle, ponad, popod, poprzek; naprzeciw;
z poza, z ponad;
- sp.: póki, prawie, przeto, naprzód; ponieważ;
- w.: paf! puk! pfe! prr! cap! łap! dalipan!
- w. p. b.: pałac — pałać — połać; parafia — parafina;
pas — paś — paż; pasierb — po sierp; pęć
— pęt; pięć — piędz; płot — płód; pomp —
bomb; popas — po pas; pośród — po śrut;
postronki — po strąki; potaż — podasz; potem
— potem; praca — proca; prosię — proszę —
w prosie; spis — spiż — spisz; tępo — tempo;
złap — z łap;
- przysł.: cnota wspinała szlachectwo; czem skorupka za młodu
nawre, tem na starość trąci; kto po kładkach mądrze
stapa, ten się rzadko w błocie kąpa; lepsza cnota
w błocie, niż niecnota w złocie! miłości trzeba, na
zaprawę chleba; miłość zaślepia; nie nie sprawi, kto
serca nie ma; niebezpieczeństwa uczą nabożeństwa;
noca wiele sprawisz; próżnowanie powód do złego;
słodki miód, lecz w pszczole żądło; wiele słuchać rzecz
bezpieczna, wiele mówić rzecz wszeteczna.

29. Spółgłoska gardłowa miękka, słaba:

- 1) rz.: jeż, klej, kniej, rój, znój, zdrój; ję-czmień (ję-
czmiona), je-dność, rozbój, szy-ja, szyj-ka; jał-
mu-żna; surojadek, winowajca;

- p.: miejski, wiejski;
zmk.: ja;
l.: dwaj, trzej; jeden, cztery, dwoje; jedenaście;
cz.: jeść (jem, jadł), przejść; jeździć (jadę); uwijać się;
ps.: już; jutro, dzisiaj, wczoraj, hojnie;
w. p. b.: częściej — szczęście; hojną — choiną; jad —
jadł; jedz — jedź; jeź — jesz; jedzenie —
jeżdżenie; klej — klej! objadł — obiad; raj —
rój; zając — zając;
przysł.: jakie drzewo, taki owoc; jak zasiejesz, tak będziesz
żał; kto robi, pójdź do stołu, a kto próżnuje, za
piec; nauka gdy smakuje, sporo i prędko się poj-
muje; prośba niebiosa przebija;
2) rz.: krój, klajstr, sejm; junak, jesiotr; ad-junkt, buj-
ność, sub-jekt, żmija; jubilat, adjutant, majestat;
chrześcijanin, chrześcijaństwo, wojewoda (dzie);
p.: judzki, swojski; świętojański;
zmk.: mój, swój, twój, jej;
l.: dwoje, troje; oboje; jedenaścioro;
cz.: jać, dojść, wzejść, wznijść; jawić, jędrnić, zhoj-
nić; o-dejść (zamiast od-ejść); po-dejść;
ps.: jak; jaro, stroj-nie; uprzejmie, nazajutrz;
pmk.: poniżej;
sp.: jak, jak — tak! jako, jeśli;
w.: jaj! aj! ej! fuj! hej! halleluja!
w. p. b.: maj — mój; miej — mniej — mnie; sto —
stoi — stój — strój; objada — obiata; ziemia
— zjem ja;
przysł.: cierpliwość najlepsze lekarstwo; dobre imię jest naj-
lepsze dziedzictwo; i włos ma swój cień; kamień na
miejscu porasta; każda nędzą znajdzie pociechę; kto
się nad nędzą rozczuli, nie żałuje i ostatniej koszuli;
lepiej co umieć, niż wiele mieć; lepiej swoje łątać,
niż cudze chwatać; nie równe kółka źle się obra-
cają; sobie prawdę rzec, najwspanialsza prawda; stara
miłość nie rdzewieje; swawola każdego zepsuje; zła
miłość, powiadają, bez soli i chleba;

30. Spółgłoska gardłowa słaba (twarda i miękka):

g

- 1) rz.: gaj, gil, glaz, glóg, brzeg, drag, śnieg, targ, mgła; gał-ka, go-dło, gra-tka, gwia-zda, dźwignia, ja-gnię, ró-zga, słu-ga (r. m. i ż.), węgiel; gaduła (r. m. i ż.), boga-ctwo, ja-ski-nia, ja-szczurka, pa-zno-gieć (g-cia), pod-łoga; szaragi (b. l. p.), błogosławieństwo; egzamin;
- p.: gęsi, gór-ski, błogi, drogi, gład-ki; chędogi;
- l.: drugi;
- cz.: grać, łąć (łzę — łą); gadać, cią-gnać, pragnąć; gawędzić; prze-śli-zgnąć, roz-o-gnić;
- ps.: gorz-ko, gło-šno, nagle; głęboko;
- w. p. b.: bróg — bruk; dróg — druk, gorzki — górski; gra — kra; gracz — grać; róg — rok; sroga — sroka; tego — tego; zegnać — żegnać;
- przysł.: choć ubogo, ale chędogo; co kogo boli, o tem mówić woli; gdzie jedzą, jedz, gdzie robia, nie zawadzaj; kto długo lega, tego chleb odbiega; kto kocha bliźniego, rad się z nim i jagodą podzieli; kto pragnie cudzego, postrada i swego; mądrej głowie, dość dwie słowie; nikt jeść za drugiego nie może; rana się zgoi, słowo się nie zgoi; różga kości nie łamie; ubogiego i swoi nie znają; u nauk korzenie gorzkie, ale owoce słodkie; w tem polu się dobrze rodzi, po którym gospodarz chodzi; zawsze do zdrowia dobrego, trzeba serca wesołego;
- 2) rz.: giest, guz, gwałt, gont, borg, mig, szpieg, wzgląd; go-dność, gier-mek, gro-źba, margiel, dziegieć (g-cia), śmigurst; geograf, egzemplarz, egzorta, ciemięga (r. m. i ż.), obelga; ener-gia, niedołęga (r. m. i ż.), iglica magnesowa;
- p.: giętki, godzien, gracki, grecki; chędogi;
- zmk.: jęgo;
- l.: trojga, obojga (troje, oboje);
- cz.: giąć, gnieść (gniota); gorzeć, goreć (goreją, gorzał), gościć (goszczę, gościsz); sfolgować, zagwoździć (zagwoźdźę, zagwoździsz), zagnie-ździć się (zagnieźdźę się, zagnieździś się), zagnie-źdzać; egzaminować, egzercerować;

- ps.: goło, głodno, gwałtem, biegle, regularnie;
pmk.: podług, według;
sp.: dlatego;
w.: glu, glu! przebóg! dalibóg!
w. p. b.: drag — krag — z rąk; garb — karp — farb;
głab — klomb; gmin — kmin; gnieźdź — gnieść;
grad — grat; ług — łuk; mrug — mruk; mogła
mgła; mógł — mokł — zmógł — zmokł; podług
— podłóg; posoka — pożoga; ścieg — ściek
— ściekl; sług — słup — smug — stłukł;
stóg — stok — stuk — sztuk; topas — to
pas; węgiel — węgieł; wróg — w róg — w rok;
zgrabisz — zgrabiesz — grabież;
przysł.: błogosławieństwo rodziców wiele może; brak mu pią-
tej klepki w głowie; dla ścieżki nie opuszczaj go-
ścińca; dobrocią złego pokonasz; gdzie cienko, tam
się rwie; gniewać się na nierozumnego, nierozum;
gniew hamuj, gniew źle radzi; każda liszka swój
ogon chwali; kto na drugiego trzewika czeka, musi
długo boso chodzić; łagodnością więcej sprawisz niż
surowością; mądra głowa nie dba na głupie słowa;
na grzeczności nikt nie stracił; nie rzadszego nad
człeka szczerzego; nie błądzi, kogo cnota rządzi; pa-
mięć tego nie umiera, kto biednemu łzę ociera; tego
co robić nie chce, mąka w ręce kole; znasz się na
tem, jak wilk na gwiązdach.

31. Samogłoska czysta twarda:

y

- 1) rz.: byt, szyb, hymn; żywioł, chłop-czyk, cy-fra,
my-szka, py-szczek (pyszcz-kiem), zwycię-stwo;
terpentyna;
p.: cny, pstry; czer-stwy, dobry (dobrzy), dżdży-sty,
dzien-ny, pszen-ny, winny; ła-twy, o-stry, mar-
twy; cno-tli-wy, je-dwa-bny, kamienny, piasczy-
sty, zewnątrz-ny, dziek-czyn-ny, niepo-szlako-
wany.
zmk.: ty, my, wy;
l.: trzy; cztery, trzysta; pierwszy, dwóchsetny;
cz.: gryźć; trwo-żyć; pod-uczyć, u-lżyć;

- ps.: szybko; wybor-nie; rzeczywiście;
- w.: cyt! niestety!
- w. p. b.: był — pył; cisawy — cisowy; cyna — cena;
czyż — czyś, — czyść; darujmy — daruj mi; go-
rący — choraży; miedzi — miedzy — między; po-
żywać — pożywać; przybić — przybyć; słaby —
szłaby — sławny; syn — sen; szyć — żyć;
szyją — żyją; warzy — waży; życie — życzę;
- przysł.: chleb praca nabyty, bywa smaczny i syty; cierpli-
wość wszystko wytrwa; długo żyje, kto dobrze
żyje; dobry obiad i bez obrusa, kiedy jeno szczera
dusza; każdy na starość żałuje, że się z młodu nie
uczył; krzywdę czynić gorsza rzecz, niż ją cierpieć;
kto doje, dopije, w rozum nie tyje; kto ma pańskie
wyspanie, ten ma żebracze śniadanie; kto pokorny,
ten i mądry; kto sobie zły, a komuż dobry? leniwy
dwa razy robi; mądry głupiemu ustąpi; najpierwszy
wstęp do niecnoty, nieprawda; przyjaciela zawsze
trzeba, jak wody i chleba; trudność ustąpi, gdy
chęć przystąpi; ze stodoły pustej, nie wyleci wróbel
tłusty; zły w przygodzie przyjaciela nie znajdzie;
- 2) rz.: czyn, cy-prys, tydzień (zam. ten dzień — ty-
godnia), rżysko; dyabeł, dyament, leśniczy (owie),
myśliw-stwo, przybłęda (r. m. i ż.), syllaba, wy-
chodźtwo; budowniczy (owie), gimnazjum, kon-
sylum, patryotyzm; audyencya, konwersacya,
rekomendacya, eksperyment (l. m. a i y).
- p.: cudny, konny, lenny, zwinny, wietrz-ny, (kura)
kurzy; burz-liwy, zby-te-czny; ję-czmien-ny, pi-
śmien-ny, rzemien-ny, obmier-zły; wspaniało-
myślny; centkowany, nieukontentowany;
- zmk.: czyj? ka-żdy, który, niektórzy, którykolwiek;
- l.: obydwa, tysięczny, dwudziestotysięczny, pięć-
dziesięciokrotny, tysiąc ośmset dziewięćdziesiąty
czwarty (tysiąc ośmset dziewięćdziesiątego czwar-
tego), dosyć, tyle;
- cz.: gryźć (gryzę), lżyć (lże — lża), strzydz; dzier-
żyć, przysiądz, skarżyć, przy-lgnąć, pod-uczyć się;
tłumaczyć i tłumaczyć; sfabrykować, sfatygować;

- ps.: wždy, wzwyż; dybkiem; szyderczo;
pmk.: przy, pomiędzy, powyżej, z pomiędzy;
sp.: czy, gdy; aby, byle, czyli, czy to — czy to;
tedy, gdyby; ażeby, nie tylko — ale;
w. p. b.: drży — trzy, drzyj — drzyj; drzymać (drzemać)
— trzymać; dym — tym; charty — hardy; myto
— my to; ostrzyć — ostrzedz; pożyczka —
porzeczka; przykryć — przykrzyć; różny —
rożny — rożen; rys — ryś — ryż; rżący —
żrący; sędziwy — sen dziwny; starszy —
starłszy; stworzyć — strwożyć; wybór — wyrób;
wyz — wyż; wyszła — wyzła; zaleczony —
zalecony; zasypać — zasypiać; znamy — z nami
— znamię — zna mnie; zsyła — zszyla; żyto
— szyto;
przysł.: choremu zdrowy niewyrozumie; czystemu sumieniu
wszystko czysto; dobrze chmielowi, gdy się tyki
trzyma; gdyby nie ale, byłoby wszystko wcale;
gdzie rozum z cnotą, dobry skład; ile kto ma cier-
pliwości, tyle ma mądrości; jakie życie, taka śmierć;
jednego przygoda, wielu przestroga; kto nieprzyja-
cielowi dobrze czyni, siebie i onego zwycięża, kto
we święto jarmaczy, temu i na sól nie starczy; mur
żelazny, dobre sumienie; pokora jest matką cnoty;
próżnowanie, żywego człowieka grobem; przypłacisz
w starości, rozpustnej młodości; studnia czerpaniem
czyścieje, rozum ćwiczeniem ostrzeje; szumno, dumno,
a w pięty zimno; ubóstwo wiele dobrego nauczy;
za tysiąc świadków, samo sumienie; żyjemy z sobą
jak ryba z wodą.

32. Rozdzielanie wyrazów.

a-grest, am-bona, aniel-ski, a-zya-cki; beze-cny, bez-imien-ny,
bez-od-wło-cznie, bez-pie-czny, bez-u-stan-ny, bla-szka, blu-szczyk,
blu-źnić, bła-źnić, bo-źnica, bre-dnia, brzmia-czka, brzo-skiew; cew-ka,
chło-dnik, chłop-ka, chłop-czyk, chło-sta, chrze-śniak, chwa-ści-sko,
cią-gnać, cia-sny, ciecierz-czka, ciem-nawo, ci-skać, cie-śla, cno-
tliwy, cu-dny, cy-fra, cy-prys, cy-ster-na, cy-tryna, cza-pla, czar-ny,
czela-dnik, czer-stwy, czę-sto, czu-pryna; da-ktyl, da-wniu-chny,
daw-szy, de-szczo-chron, de-szczuł-ka, dłu-żni-czka, do-cze-sność,
do-pra-wdy, do-tkliwość, do-tknać, do-wci-pny, dra-pnać, dra-twa,

dum-ny; gę-sty, gło-dny, go-dny, gro-źba, gwia-zda; hań-ba, he-blo-wać, hrab-stwo, hu-fce; i-gli-ca, i-grzy-sko; ja-skinia, ja-sno-włosy, ja-szczur-ka, je-dwa-bny; kan-cler-ski, ka-plica, katoli-cki, ka-źdy, ka-znodzieja, kład-ka, kłó-tliwy, kop-ciuszek, kru-pnik, krwa-wnik, kuchar-ka, ku-fka, kuropa-twa, ku-ryer; lek-cya, li-nia, lu-fka, ła-two, ła-wnik, łow-czyni, łóż-ko; ma-gnat, ma-tka, mio-tła, mow-ca; nad-używać, napię-tnować, na-ssać, na-technąć, nie-cny, niedołę-żny, nie-dźwiedź, nóż-ka, o-be-lga, ob-razić, ob-raz-ki, o-grom-ny, oj-cowi-zna, opa-ski, or-ka, o-swoić; pa-szport, pa-ździer-nik, pest-ka, pierz-chliwy, pocho-dnia, począ-tkowo, po-dejść, pode-szwa, pod-lewać, pod-łoga, pod-o-chocić, pod-u-paść, po-drobieć, pod-robić, poku-tnik, po-mknąć, pom-nik, po-msta, pra-tki, pręd-ki, proś-ba, pró-źnia-ctwo, przeciwni-czka, prze-śli-zgnąć, prze-zwać, przy-lgnąć, przy-mknąć, przy-tknąć, pyszcz-kiem, py-tłować; rad-ca, ró-wny, różdź-ka, ro-ze-mknąć, ro-ze-pechnąć, ró-zga, roz-o-cho-cić, roz-o-gnić, ro-zum, ry-chło, rzemio-sło; sąsiedz-two, sie-dli-sko, sobo-tni, so-sna, sprzą-czka, sprzy-krzyć, spu-chnąć, sto-pniować, strza-skać, stu-dnia, su-kmana, świe-tli-czka, sza-bła, szczę-ście, szop-ka, szyj-ka, szy-szka; traw-ka, ty-kwa, tyl-ko; u-kła-dność, ule-głość, u-lżyć, ułęk-nać, u-rwi-sko, u-szczer-bek, u-szkodzić, u-szko; wa-pno, waro-wnia, war-sztat, wāt-pliwość, wędzi-dło, wes-technąć, więk-szy, wieszcz-ka, wietrz-ny, władz-two, wró-źba, wstęp-ny, wszyst-ko, wy-psnać, wy-stę-pki, wy-tknąć; za-chwyt, za-ćmienie, za-du-szki, za-gnie-żdzać, zagi-psować, za-grani-czny, za-mknąć, za-mrzeć, zanie-dbany, za-o-krą-glić, za-rdzewieć, zarzu-tliwy, za-sta-wny, za-tkany, za-twar-dnać, z bliz-ka, zbu-twieć, ze-mdleć, ze-msta, ziem-niak, zim-nica, zim-ny, ży-tniówka, ży-zny.

33. Jak powstają wyrazy?

brat,	bratanek, bratanka, bratek, braterski, braterstwo, bratowa, bratrzyk, bratni, braciszek, bractwo i t. p.
byt,	być, pobyt, odbyć, ubywać, zbyć, przebyć, przybyć, obyć się, zdobywać, ubywać, zbywać, przybywać, przebywać, obywatel, obywatelski, obywatelstwo, zdobywać, zdobywca, dobytek, zabytek, zbytek, zbyteczny, zbyt-kować, zbyt-kowny; bawić, zabawa, zabawny, zabawka i t. p.
cały,	całun, całuczki, całość, całkowity, całkowitość, całkiem, cało, wcale, ocaleć i t. p.
cena,	cenić, ocenić, zacenić, bezcen, cenny, cenna i t. p.
ciąć,	naciąć, uciąć, wciąć, naciąć, uciąć, wciąć, za-ciętość, cios i t. p.

czcić,	czciciel, czcicielka, czczenie, cześć, uczcić, uczta, uczczenie i t. p.
dać,	danie, danina, dawać, chlebowawca, dań, dannik, data, datować, datek, dodawać, dodać, dodatek, nadatek, nadawca, naddać, oddać, oddawca, poddany, sprzedać, udać, udawać, zdać, zdanie, zdatność, uzdać, zadawać, zadatek i t. p.
grać,	gracz, graczy, przegrać, igraszka, igrzysko, rozegrać się i t. p.
jeść,	jadło, jadać, jad, obiad, obiadować, śniadać i t. p.
kazać,	kazanie, kazalnica, kaznodzieja, kaznodziejstwo, nakazać, nakaz, okazać, okaz, okazałość, przykazanie, rozkaz, skazać, skazanie, ukazać, ukaz, wskazać, wskaz, zakazać, zakaz i t. p.
krajać,	kraj, krajanie, ukraina, krawacz, krawiec, kroić, krój, okroić, okranek i t. p.
kwiat,	kwiecie, kwiecień, kwietnik, kwietni, kwitnąć, nakwitnąć, okwiecie, obficie, obfitość, okwitość i t. p.
mąż,	mężnie, mężatka, męstwo, męczyzna, męźność, mężowa, zameżcie i t. p.
mieć,	majątek, miano, mienić, mienie, imię, umieć, rozumieć, rozum, miewać i t. p.
miejsce,	miejski, mieścić, domieścić, namieścić, namiestnik; mieszkąć, mieszkanie; miasto, miasteczko, przedmieście, mieszczanin i t. p.
miło,	miłość, miłościwie, miłościwość, miłosierdzie, miłosierność, miłosierny, miłosna, miłośny, miłować, zmiłować i t. p.
miotąć,	mieść, miecić, miotnąć, miotanie, miotła, miotłka, miotlarz, miotlarka, miotlisko, miotelnica, miotelnik, miotlica, miotlina, miecz, miecznik, namiot, omiatać, śmiecie, śmieć, śmieć, umiatać, umiatacz, wmiatać, zamiatać, zamiatacz, zmiecieć i t. p.
mur,	murować, murowanie, murawa, murarz, przedmur i t. p.
myśl,	myśleć, myśleć, myśliwy, myśliwiec, myślny, domysł, namysł, obmyślny, pomysł, pomyslny, przemysł, zmyśl, zamysł i t. p.

- nauka, nieuk, samouk, naukowy, uczyć, uczony, uczeń, uczennica, nauczyciel, nauczycielka, uczelnia; przywykać, nawykać, odwykać, nawyknienie, zwyczaj, obyczaj, obyczajność, obyczajowy, obyczajny, uobyczaić, uobyczajenie i t. p.
- nieść, donieść, nanieść, odnieść, roznieść, unieść, wnieść, zanieść, znieść, wznieść, nosić, donośny, donośność, donosiciel, donosicielka, podnosić, podniosły, wznosić, wnosić, znosić i t. p.
- orać, oracz, oraczka, oranina, worać, zaorać, rola, rolnik i t. p.
- pan, panek, panię, paniątko, panic, panicz, panisko, pani, panna, panienka, panieński, panieństwo, pańskość, pański, państwo; panować, opanować, wspaniałość, spanoszyć się i t. p.
- pleść, pleć, plecie, plecianka, plecionka, pleciuch, plotka, pletwa, płat, płatek, płatuszek, płot, płotek, upłatać; płótno, płóciennik, płócienko, płóciennica i t. p.
- praw, a, e, prawda, prawdzić, prawdziwość, prawić, prawica, prawidło, prawie, prawnik, prawniczek, prawność, prawodawca, prawość, bezprawie, doprawić, naprawić, naprawa, oprawić, oprawa, oprawca, odprawić, odprawca, poprawić, poprawa, poprawiciel, rozprawić, rozprawa, uprawić, uprawa, wprowadzić, sprawić, sprawa, sprawować, sprawca, sprawiedliwość i t. p.
- pusty, puścić, odpust, puszcza, rozpusta, rozpustnik, upust, spust, zapusty, mięsopusty, post, pościć i t. p.
- rąb, rąbać, narąbać, obrąbać, obrebować, obrąb, rozrąbać, rębacz, wrąb, zarąbać i t. p.
- raz, razić, narazić, urazić, zrazić, zarazić, narażać, uraza, zaraz, zaraza, rzezać i t. p.
- rob, a (niewolnik), robić, robota, roboczy, robotny, robotnik, robotnica, parobek, dorobić, dorobek, narobić, obrobić, urobić, rozrobić, zarobić, zarobek, zrobić, wyrobić, wyrobek i t. p.
- rządzić, rząd, rządzca, obrządek, urząd, urzędnik, zarządzić, zarząd i t. p.

strzedz,	stróż, straż, strażnica, strażnik, ostrożność, przestroga i t. p.
szczep,	szczepka, szczepić, szczepnica, odszczepieństwo, wszczepić, zaszczyć i t. p.
wiara,	wierny, wierność, wierutny, wierzyciel, dowiarstwo, niedowiarstwo, niedowara, lekkowierny, łatwowierny, powierzyć, przeniewierzyć, przeniewierca, różnowierca, prawowierny i t. p.
widzieć,	widz, widny, widok, widmo, widomy, widoczny, widzialny, widziadło, zaniewidzieć, nienawidzieć, znienawidzić, zawiść, nienawiść, zawistny i t. p.
wrócić,	wrot, wrótką, odwrócić, odwrót, powrócić, powrót, powrotowy, przewrócić, przewrót, zwrot, zwrotny, zwrotnik i t. p.
znać,	znak, znaczek, znaczenie, znacznie, znaczny, znamie, znamienie, obeznać, poznać, rozeznać, zeznać i t. p.
żyć,	życie, żyto, żytko, żytny, życzyć, życliwy, życliwość; żywić, żywiciel, ożywić, pożywić, pożywność, żywica, żywioł, żywność, żywot, żyzny, żyznąć, żyźność, dożyć, ożyć, pożyć, pożytek, pożyteczność, użyć, używać, użytek, zażyć i t. p.

34. Cyfry arabskie.

1 7 4, 0 6 9, 3 5, 2, 8.

976—994; 994—1018; 1018—1056; 1230—1246; 1282—1740; 1757; 1759; 1780—1790; 1797; 1804; 1809; 1810; 1813; 1830; 1837; 1848; 1849; 1853; 1861; 1866; 1873; 1888; 1894.

Dział II.

Litery wielkie.

35. *N, N.*

- I. w. Noe, Natan, Nikodem, Natanael, Natalia; — Nydek, Niebory, w Na-wsiu; — Niemcy, Norwegia, Niderlandy, Normandya; — Niemen, Newa; Nil, Niger; Niagara; — Norymberga (Nürnberg), Nantes, Nancy, Neapol; Nanking; — Neptun; Najjaśniejszy, Najwyższy (z uszanowania).
- Zd. n.: Nadzieja pociesza. Nikczemność upodla. — Niebo jest wspaniałe. Niezapominajka jest kwiatem. Nie wołaj! Nalej! Nietoperz nie jest ptakiem.
- Zd. r.: Nasza ojczyzna jest śliczna. Niejeden człowiek płacze z radości. Nie zważam na cze gadania. Niebo jest naszą prawą ojczyzną. Nieszczęście najczęściej niespodzianie przypadnie. Nikt się mistrzem nie urodził. Nadzieja pokrzepia upadłe serca. Nie masz zwycięstwa bez walki. Nauka kształci umysł człowieka.
- Zd. ścg.: Niewinność i cnota zdobią młodość. Nietylko radość, ale i boleść przechodzi. Nie bogactwo, lecz cnota prawdziwie uszczęśliwia człowieka. Nie czyny naznaczają wartość człowieka, lecz zamiary. Największą i najokropniejszą szkodę wyrządza człowiekowi grzech.
- Zd. złż.: Nadzieja, iż po śmierci na wieki żyć będziemy, jest bardzo pocieszająca. Niewinnie cierpiącego może to przekonanie pocieszyć, że dobre zawsze nagrodę, a złe zawsze karę odniesie. Na tem zależy godność

człowieka, aby miał mocną wolę zostać dobrym i coraz doskonalszym. Nie wiedzieć czego, nie jest wstydem, ale wstyd jest niczego się nie chcieć nauczyć.

- Zd. m.: Nie człowiekowi dopuszczamy panować, ale rozumowi. *Arystoteles.*
 Nie wszystko wszystkim służy, co służy jednemu. *Gawiński.*
 Nie chełp się z dobrego czynu. *Jachowicz.*
 Nie spóźni się, kto wcześniej rzeczy swoje sprawi. *Karpiński.*
 Nie fortunie, ale cnocie ufać trzeba. *J. Kochanowski.*
 Na tem wszystka rzecz — umrzeć po-
 czciwie. *Tensam.*
 Nie laty, ale cnota żywot mierzyć mamy. *Tensam.*
 Nadzieja karmi, lecz często omyli. *Tensam.*
 Nigdy kłamca z rzemiosła swego nie
 korzysta. *Krasicki.*
 Na umysł patrz, natenczas poznasz jaki
 kto jest. *Radawiecki.*
 Nie masz nic sławniejszego, jako za oj-
 czyzną umrzeć. *Tensam.*
 Najlepsze prawo przy nieludzkości cenę
 swą traci. *Salezky.*
 Nie twardy, ale miękki język łamie
 i kruszy twardość serca. *Sarbiewski.*

36.

MM

- I. w.: Maciej, Marcin, Michał, Mateusz, Maurycy, Maksy-
 milian; Marta, Marya, Malwina, Magdalena, Mał-
 gorzata; — Mosty, Mistrzowice; Mazańcowice,
 Międzywieć, Mnich; — Morawa; Madagaskar,
 Meksyk; — Mołdawa, Marosz, Maranon, Missisipi
 z Missouri; — Meran, Marburg, Monachium, Mo-
 guncya, Madryt; Meksyko; Mekka; — Montblank;
 — Mars, Merkury.
- Zd. n.: Monarcha panuje. Mojżesz był prawodawcą. Między-
 rzecze jest wsią. Modlić się jest cnotą. Małgorzato,
 chodź! Myślący nie błądzi. Myśle.
- Zd. r.: Mędrzec jest prawdziwie szczęśliwym. Mąż prawy
 nienawidzi zdrady. Mowa nasza niech będzie roz-

śadna. Miłosierny wspomaga ubogiego. Miłuj cnotę!
Miłujcie nieprzyjaciół waszych! Mowa jest najprze-
dniejszym darem człowieka. Maksymilian, cesarz
niemiecki, zaprowadził poczty. Miło jest każdemu
mieć swoją ojczyznę. Miłość ma swe obyczaje.

Zd. ścg.: Miejsmy we wszystkim cierpliwość i umiarkowa-
nie. Modlić się przed jedzeniem i po jedzeniu jest
to stary, piękny zwyczaj. Motyle są często najpię-
kniejszymi i najprstrzejszymi kolorami ubarwione.
Młodzi powinni być grzeczni i uprzejmi.

Zd. zł.: Miłujcie braci swoich, jako samych siebie, abyście
się godnemi okazali dziećmi Najmiłościwszego. Módl-
cie się, a będzie wam dano.

Zd. m.: Miłsza mi z cnotą chudoba, —
Niżli z niecnotą ozdoba. *M. Kochanowski.*
Nie wierz fortunie co siedzisz wysoko,
Miej na poślednie koło pilne oko. *J. Kochanowski.*
Miejsce — dobrych przyjaciół nie dzieli. *W. Kochowski.*
Miły złego początek, lecz koniec żałośny. *Krasicki.*
Miłość odległe rzeczy łączy. *Olszewski.*
Mądry się z spraw mądrego nigdy nie
naśmiej. *Opaliński.*
Najlepsza sprawa, kto ją głupie rządzi,
Musi nikczemnieć — i szpetnie zabłądzi. *Rej.*
Madre milczenie więcej sprawić może,
Niż ty, klekocząc szalony nieborze. *Tensam.*
Niebieskiej pamięć radości
Ma słodzić wszystkie gorzkości. *Salezy.*
Miłość rodzi zgodę, a bez zgody miłość
być nie może. *Skarga.*
Mamy być prostego umysłu jak gołę-
biczki. *Wujek.*

37.

W W W

I. w.: Wacław, Walter, Wiktor, Wojciech, Walenty, Win-
centy, Władysław; Wanda (Wandzia, Wandziu!),
Wiktorya, Wilhelmina, Władzio (a, owi, a, u, em, u;
owie, ów, om, ów, owie, ami, ach). — Wendrynia,
Wapienica, Wisła; — Węgry, Westfalia, Wirtem-
bergia, Włochy. — Wogezy, Wezuwiusz; — Wi-

słoka, Waga, Wełtawa, Wezera, Wołga, Wawrzyniec; — Wiedeń, Wiener-Neustadt, Wieliczka; Wrocław, Warszawa; Wiesbaden, Waszyngton (Washington); — Wenus. — Wielkanoc. Wielmożny (z uszanowania).

Zd. n.: Wiosna nadeszła. Występek zhańbia. Wstrzemięźliwi bywają zdrowi. Wiedeń jest stolicą. Włochy są królestwem. Wschodzi ozimina? Wiek pochyla. Weź!

Zd. r.: Wiatr wschodni jest suchy. Wiatr zachodni jest wilgotny. W ciele zdrowem myśl zdrowa. Wszelki duch jest niewidzialny. Wspieranie ubogich jest chwalebne. Wrzos dał nazwę wrześniowi. Wynagrodzenie pilności nie zostanie bezskuteczne. W pokucie miękceje serce grzesznika. Wiara bez dobrych uczynków martwą jest. W każdej sprawie prostą postępuj drogą! Wszystkie ziemskie rozkosze są znikome. Wiara cnotliwego człowieka jest silna.

Zd. ścg.: Walka z własnymi skłonnościami nie miła, ale pożyteczna. Wszyscy ludzie muszą umierać i opuszczać tę ziemię. Wszyscy ludzie radziby byli być szczęśliwymi i zbawionymi.

Zd. złż.: Wszystko się chwieje, (tam) gdzie wiary brakuje. Wszystko co chcecie, aby wam ludzie czynili, wy im też czynicie. „Weselcie się“ — woła apostoł — „z weselącymi, a płaczcie z płaczącymi“. Witamy człowieka nieznajomego zwykle podług sukni jego, którą na nim widzimy, ale rozstając się z nim, żegnamy go podług rozumu, któryśmy w nim poznali.

Zd. m.: W jednej duszy wszystkie żyją dusze. *Gawiński.*
Wielkie rzeczy bez małych stać się nie mogą. *Gostomski.*

W przygodzie trzeba serce stałe pokazywać. *J. Kochanowski.*

W miarę nie nazbyt ciągnąć rzemień każą. *Tensam.*

Więcej umiarkowanie, niż bogactwo czyni człowieka szczęśliwym. *Tensam.*

W kościele bądź nabożny, a pokorny
w szkole,
W polu bitny, w grze wesół, żartowny
przy stole. *Kochowski.*
Wielka rzecz: umieć dziś żyć i umieć
dziś umierać. *Łajszczewski.*
Wprzódzy zgłębiaj sprawę, a potem osądź! *Odyniec.*
W piersiach, nie na ścianach albo szatach
żałobnych mieć potrzeba przyjaciela.
W czas, gdy kto może, zabiegaj przysgodzie: *Radawiecki.*
Mały to rozum co bywa po szkodzie. *Rej.*
Wolę żyć na swobodzie, a żyć zawsze
w cnocie. *Zbylitowski.*

38. *U*

- I. w.: Ulmar, Ulryk, Urban, Udalryk; Ulryka, Urszula.
— Ustroń, Uchylany (w powiecie Strumińskim); —
Uruguay; Uralsk; — Ural; — Ulm, Upsala; Uranus.
- Zd. n.: Urodzajność z bogaca. Upał dokucza. Upór jest
wadą. Ustroń jest miasteczkiem. Ural jest rzeką.
Uczę się. Ucz się! Ustąp! Uczeń nie powinien
być opieszalym.
- Zd. r.: Uczynność jest pięknym przymiotem. Uczucie w pieśni
się maluje. Ulituj się nad nieszczęśliwym!
Usłużny chętnie pomaga. Upór dobrej sprawie stawiany
zawsze na złe wyjść musi. Ufaj w Wszechmocnym!
Unikajcie wszelkiej pokusy! Učení starają się
prawdy dochodzić. Umarli na świat nie wrócą.
- Zd. ścg.: Umiarkowany i skromny są ludźmi cnotliwymi.
Uczucie krąży w duszy, rozpala się, żarzy.
- Zd. złż.: Używaj czasu, nim przeminie. Unikaj towarzystwa
ludzi takich, którzy są znani ze złych obyczajów,
gdyż złe przykłady psują dobre obyczaje.
- Zd. m.: Umysł czysty stanie za wszystko. *J. Kochanowski.*
Ufajac boskiej pomocy — *Tensam.*
Nie boję się żadnej mocy.
Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela. *Krasicki.*

Uczyć się najprzód potrzeba czystości,
a potem pracy, także cierpliwości. *Paprocki.*

U dworu wielkiego trzymaj się choć
klamki! *Pol.*

Urodzenie z ludzi dobrych i zacnych
jeszcze szlachcicem prawym nikogo
nie czyni. *Radawiecki.*

39.

Y

I. w.: Yelwa, Yzopa; Ywerden (miasto w Szwajcaryi);
Yantsekiang (rzeka błękitna w Azji); New-York
(Niu-Jork); Yokohama (port w Japonii); — Yssel
(Aissel do Renu).

Zd. r.: York jest przylądkiem w Australii. Yarmuth jest
znacznym portem (w W. Brytanii).

40.

Y

I. w.: Iwo, Ignacy, Izydor, Inocenty; Ida, Izabela. —
Izdebna i Istebna, Iskrzyczyn, Iłownica; Irlandya,
Islandya, Iran, Indye; — In, Idrya, Izara; Illinois,
Irawaddy; Iszl, Igława, Inspruk i Innsbruck, Idrya.

Zd. n.: Imbier bywa używany. Imbier jest niski. Izraelici
byli narodem. Idź!

Zd. r.: Indygo rośnie w Indyach Wschodnich. Inkarnatka czyli
koniczyna purpurowa należy do motylkowych roślin.

Zd. ścęg.: Igłę magnesową i proch wynaleziono w wieku średnim.

Zd. złż.: Inna jest żyć bez zbrodni, inna poznać zbrodnię.
Im wyżej kto od Wiecznego na ziemi jest posadzon,
tem większej doskonałości ludzie po nim potrzebują.
I poganie, gdy swoje rady o dobru pospolitem zaczy-
nali, radzili się bogów swoich przez kapłany swoje.

Zd. m.: Ide, przymuszon gdzie każe fortuna,
Nią człek nie rządzi, lecz człowiekiem
ona.

Insza mi rzecz mój rozum a insza gniew
radzi.

Kochowski.

Widzę, co jest lepszego, lecz czynię,
co wadzi. *Modrzewski.*
Idź po rozum do głowy. *Morawski.*
Im głębsza rzeka, tem ciszej płynie. *Opaliński.*
Izaż nie lepiej pocziwie się rządzić,
Niżli się dać bić albo przykro sądzić? *Rej.*
Największy rozum, kto się tak sprawuje,
Iż swe przypadki w sobie opanuje. *Rej.*

41.

J

- I. w.: Jan (a, owi), Janek, Januś, Janusiek, Jaś, Jasiek, Janiczek, Jasiatko, Jachneczek, Jasinek, Jasineczek, Jerzy, Józef, Józio, Joachim, Julian, Juliusz; Jadwiga, Joanna, Judyta, Justyna; — Jabłonków — Jaworzynka, Jasienica, Jaworze; — Jutlandya, Japonia, Jeso, Jawa, Jukatan, Jamaika; — Jaworowy, Jura; — Jordan, Jenisej; — Józefów, Ją-gier (Erlau), Jeruzalem, Jeppo.
- Zd. n.: Jesień przybędzie. Jarzmo jest uciążliwe. Jesteś zdrów? Jak się masz? Jedźcie!
- Zd. r.: Jest wiele biednych dzieci sierotami. Jeruzalem było największem miastem w ziemi Judzkiej. Jak się tworzy tęcza?
- Zd. ścg.: Jak zacne są boskie sprawy i wielkiej mądrości! Jak wola tak i żądze powinny być posłuszne rozumowi.
- Zd. złż.: Jak sobie pościelesz, tak się i wyśpisz. Jeżeli chcesz, by świat się poprawił, popraw ty najpierw sam siebie. Jaką miarą bliźniemu mierzycie, taką i wam odmierzą.
- Zd. m.: Niczem twa zwierzchnia krasota,
Jeśli jej nie wesprze cnota. *Gawiński.*
Nie porzucaj nadzieje, — *Kochanowski.*
Jako złota w ogniu, tak przyjaciela
w potrzebie doświadczamy. *Tensam.*
Jaki mistrz, taka i nauka. *Opaliński.*

Jeśli było miło brać, niech będzie i wrócić. *Jan Ponętowski.*

Jeśli szczepek dobry, i gałązki dobre. *Radawiecki.*

Jedni sami nie wiedzą ścieżki, drugich
uczą drogi.

Włodka.

H

42.

I. w.: Henryk, Hugon, Hilary, Hipolit, Heliodor; Hanka, Herta, Hilda, Hulda, Helena, Hermina; — Hażlach, Herszmanice, Harbutowice, Hermanice. — Holsztyn, Hollandya, Hiszpania, Hebrydy; Horn; — Hare, Hochszwab, Hekla, Himalaja; — Hudson, Hoangho; — Hall, Hallein, Hallstadt; Hala, Hanower, Hamburg.

Zd. n.: Halerz jest monetą. Homar jest rakiem. Hebluj! Harcuj!

Zd. r.: Hamuj rozpustę! Historya jest mistrzynią życia. Honory zmieniają humory. Habit nie czyni mnicha. Hasłem wiary chrześcijańskiej jest krzyż. Hazardowna gra zdradza charakter człowieka.

Zd. ścg.: Honor i cnota to skarb najdroższy.

Zd. m.: Hardy, gdy straci od rozumu klucze,
Jest jako pecherz, co się wiatrem tłucze. *Rej.*
Hardemu zda się, iż wiecznie żyć będzie,
I iż w niebie nikt go nie podsiedzie. *Rej.*

X

43.

I. w.: Xerxes, Xenofon, Xenofanes, Xantypa.

X X X

44.

I. w.: Kalikst, Krzysztof, Ksawery, Kazimierz, Korneliusz; Krystyna, Katarzyna, Konstancja. — Kocobędz, Karpętna, Kaczyce, Karwina; — Karyntya, Krym, Kamczatka, Kalifornia; — Karpaty, Kahlenberg, Karkonosze, Kilimandżaro, Kordyliery; — Kongo; — Karniów, Kraków, Konstantynopol; Kalkuta.

- Zd. n.: Książka naucza. Kradzież jest przestępstwem.
- Zd. r.: Każde przedsięwzięcie niech będzie dobrem. Każda pocziwa dążność jest chwalebna. Każdego celem powinna być cnota. Kochaj ojczyznę!
- Zd. ścg.: Kształtna uroda bez pięknej duszy jest znikomym cieniem. Każde rozumne i wolne stworzenie może obierać dobre i złe. Każdy człowiek powinien mieć szlachetne dążności i cele.
- Zd. złł.: Kto nie chce słuchać, musi cierpieć. Kto nie dojrzy okiem, ten dołoży workiem. Kto wiele myśli a mało czyni, podobny jest temu, co przetakiem wodę czerpie. Kto dług wypłaca, polepsza swój majątek. Kto wiele gada, rzadko powie co mądrego. Kto chce w świecie wyjść na prawego człowieka, musi korzystać z każdej chwili czasu, aby na marne nie zginął.
- Zd. m.: Kto komu szkodzi, niech się na szkodę gotuje. *Bendoński.*
Każdą potrzebę przed czasem rozmyślaj! *Gostomski.*
Kto ma na wojnie zginąć i pod dzwo-
nem zginie,
Kto nie, choćby w działo wlażł, to go
kula minie. *Hieronim.*
Kto siał w płaczu, żnie w radości. *J. Kochanowski.*
Kto słowa przedzionemi przyjaźń po-
kazuje,
Nie wierz mu nigdy, bo cię sercem
nie miłuje. *Modrzewski.*
Nie wart zgoła ten imię nosić przyjaciela,
Kto powierzonych sobie tajemnic udziela. *Naruszewicz.*
Królestwa umacnia nabożeństwo. *Olszewski.*
Każdemu się zła służba musi złe za-
płacić. *Rej.*
Nie wypoci tego w łaźni,
Kto się na duszy pobłąźni. *Tensam.*
Wielka osiadłość! kto cnotę osiedzie,
Która rozumem ozdobiona będzie. *Tensam.*
Karanie słuszne, lekarstwo duszne. *Rymarkiewicz.*
Kto w próżnowaniu leży,
Jak z procy kamień grzech do niego
bieży. *Słupski.*

Nie szkodliwszego nad język człowieczy,
Kiedy się uda na wszeteczne rzeczy. *Żeglicki.*

Nie dbaj chociaż zła wieść o tobie
gruchnie,

Kto nie je czosku, pewnie nim nie
cuchnie.

Tensam.

45.

A

I. w.: Adam Mickiewicz, Andrzej, Armand, Aleksy, Ambroży, Aleksander Wielki, Anna, Agnieszka, Aurelia;
— Aleksandrów (w pow. Bielskim); — Austrya (i), Anglia, Arabia, Australia, Abisynia, Azory, Atlas, Andy; — Ałuta, Adyga, Aniza; Amur, Amazonek;
— Aspern, Adelsberg, Augsburg, Akwizgran, Ateny.

Zd. n.: Aniołowie są duchami. Austrya jest cesarstwem.
Alpy są górami.

Zd. r.: Kolumb odkrył Amerykę r. 1492. Apostołowie chętnie
znosili i największe prześladowanie dla prawdy. Ateny,
gród prastary, słusznie są nazywane kolebką sztuk
pięknych.

Zd. ścg.: Ani złotem, ani srebrem, ani innymi drogimi krusz-
cami lub perłami nie okupisz raz straconej nie-
winności.

Zd. złł.: Aczkolwiek mała, co do powierzchwości swojej
najbardziej podobna jest człowiekowi, przecież da-
leko mniej od niektórych innych zwierząt równać
się z nim może.

Zd. m.: Wszystko, jako trawa, czasu swego
minie,

Ale sława pocziwa i po śmierci słynie. *J. Kochanowski.*

Nie kto ma złoto, ma perły, ma szaty,

Ale kto na swem przestał, to bogaty. *Tensam.*

A kto się raz na cynie rozpalonej sparza,

Nie rychło błędu swego drugi raz po-
wtarza.

Lipski.

A co bywa z miłości, zawsze bywa
sporo,

Ale co z przymuszenia, bardzo jakoś
choro.

Rej.

Kto sobie wspomni na ojczyznę miłą,
A nie strzeże jej — mógłby go znać wiła. *Tensam.*
Największy rozum, kto pozna sam siebie,
A z bujną myślą nie lata po niebie. *Tensam.*

46. *CCChCz.*

- I. w.: Cezar, Cyrus, Cyryl, Czesław, Chrystyan, Chry-
styna, Cecylia; — Cierlicko, Czechowice, Cisownica,
Chybi; — Czechy, Chiny, Ceilon, Cypr; — Czan-
torya, Chimborasso; — Cisa; — Cieszyn, Cuk-
mantel, Czerniowce, Celowiec, Cilli, Calais, Civita
Vecchia.
- Zd. n.: Cnota zdobi. Chrystus nauczał. Chwalić jest miło.
Czytam. Czczę. Chodź!
- Zd. r.: Chrzest gładzi grzechy. Czyste sumienie jest po-
ciechą. Chęć uczenia się jest chwały godna. Ciało
powinno być posłuszne rozumowi. Czyń modlitwy
za wszystkich ludzi! Cnota jest najwyższem dobrem.
Chroncie się złych pożądliwości! Cnotliwy używa
dobrego imienia.
- Zd. śg.: Czy kto bogaty, czyli ubogi, umierać musi. Czas,
najdroższy skarb, ucieka prędko i bez powrotu.
Chciwy sławy pragnie być chwalonym i czczonym.
- Zd. zł.: Chętniej się bierze, gdy dają szczerze. Człowiek
bliźniego miłujący cieszy się, kiedy go widzi szczę-
śliwego. Chceszli aby ludzie mówili, że prostą idziesz
drogą, nie chodźże krzywą! Człowiek pracowity
zawsze sobie pan; leniwy zaś zawisły jest od
wszystkich. Co nie pochodzi z serca, nie trafia
też do serca. Chcąc mieć sen dobry, we dnie pra-
cować trzeba.
- Zd. m.: Chęć człowieka to potęga. *Marya Cichowiczowa.*
Czas płaci, czas traci. *Fredro.*
Często jednym występkiem wielka
ginie cnota. *Gawiński.*
Czyste sumienie daje prawdziwe wesele. *J. Kochanowski.*

Często lód przeźroczysty kałużę przy-
krywa. *Kochowski.*
Czas nigdy, który gdy przeminie,
Nie wróci, jak woda, która Wisłą płynie. *Tensam.*
Co jest dobre, to rzadkie, jeśli wierzyć
chcecie,
Nic radszego nad człeka szczerego
na świecie. *Lipski.*
Czas oczy żalem zalane ociera,
Czas drzwi do gmachów pociechy otwiera. *Miaskowski.*
Czego sam nie rozumiesz, poradź się
drugiego. *Paprocki.*
Cnota przestać na małym i z pracy
żyć uczy, — Kto nie robi, darmo się
cudzym potem tuczy. *W. Potocki.*
Chceszli z sławą użyć swego,
Nie ruszaj nie cudzego. *Rej.*
Co ciało lubi, to duszę gubi. *Rysiński.*
Ciała nasze podobne są podróźnej szacie. *Zimorowicz.*

47.

- I. w.: Oleś, Oskar, Otton, Onufry, Otokar, Olga, Otylia;
— Ogrodzona, Oldrzychowice, Orłowa, Ochaby;
— Oldenburg; — Ostry, Orteles; — Odra, Olza,
Ostrawica, Obra (czyli Oppa), Oherka (Eger), Ob,
Orinoko, Oranje, Oregon (czyli Kolumbia); — Opawa,
Ostrawa, Ołomuniec, Oświęcim, Osiek, Oedenburg,
Oxford, Odessa, New-Orleans.
- Zd. n.: Odpoczynek pokrzepia. Ostatni będą pierwszymi.
- Zd. r.: Ostrożny unika niebezpieczeństwa. Od pijaństwa
wszystkie władze słabieją. O gdyby wszyscy mi-
łowali prawdę! O jak to przykro żyć w niewoli!
O wieku młody, tyś wiosną człowieka!
- Zd. ścg.: O cnocie mówić i oną chwalić jest lżej, aniżeli ją
posiadać a pełnić. Obmowca gorszym nawet i po-
dlejszym jest człowiekiem od złodzieja.
- Zd. złż.: O tyle cię ludzie poważają, o ile stajesz się dla
nich pożytecznym. O ile lepszymi się staniemy,
o tyle miłszymi będziemy Ojcu, który jest w niebie-
siech, i ludziom.

- Zd. m.: Co w człeku oko? pytasz mego zdania,
 Oko jest okno człeka do poznania. *Gawiński.*
 Ojca i matki tylko za grosz nie dostanie. *Jagodyński.*
 Ogień co go dusisz, to się bardziej żarzy. *Kochanowski.*
 Ów się w dziale, mem zdaniem, dał
 oszukać marnie,
 Co nigdy syt nie będzie, chociaż ze-
 wsząd garnie. *Tensam.*
 Od największego stanu do małego,
 Nie wiem, by znalazł nieutrapionego. *Krajewski.*
 Ojczyzna wielka rzecz, i tę starzy nad
 rodzice przekładali. *Radawiecki.*
 Chceszli pocziwie tu żywota użyć,
 Odpraw swą wolę, ucz się cnocie służyć. *Rej.*
 Oko pańskie konia tuczy. *Rymarkiewicz.*

48.

G

- I. w.: Quintilian, Quintus; — Queensland (czyli kraj Kró-
 lowy, Australia); — Quedlinburg, Querfurt, Quere-
 taro (tu rozstrzelano cesarza Maksymiliana I. dnia
 19. czerwca 1867 r.).

49.

G

- I. w.: Gotfryd, Grzegorz, Gustaw, Gwidon, Gerta, Gizela,
 Genowefa, Goethe; — Grodziszczce, Gnojnik, Gródek,
 Gruszów, Goleszów, Górki, Grodziec, Gräfenberg;
 Galicya, Grecya, Grenlandya, Gujana, Nowa Gwineja;
 — Godula, Góry kruszcowe; Grossglockner, Ger-
 lachowa turnia, Gaurisankar (Ewerest); — Gran,
 Garumna (Garonna), Gwadiana, Gwadalkwiwir, Ganges,
 Gambia; — Gmunden, Gradec (Graz), Gablonec,
 Gdańsk, Getynga, Greenwich (Grinicz), Genewa,
 Genua, Gibraltar.

- Zd. n.: Grzesznik się spowiada. Góra jest widokiem. Grzmi.

- Zd. r.: Grzech jest naszą zgubą. Gościnność jest polską cnotą. Grzmot przeczyszcza powietrze. Gorzałka osłabia duszę (i ciało) człowieka. Grzeczność jest najgłówniejszą zaletą młodzieży. Gardź złem towarzystwem!
- Zd. ścg.: Grzeczność i posłuszeństwo daleko słyną. Głuchoniemy nie może ani słyszyć, ani mówić, tylko oznajmia swoje myśli przez znaki czyli migi. Grosze, półgroszki, szeląжки — to kapitałów zalążki.
- Zd. zł.: Gdzie nam ojciec niebieski przewodniczy, tam nie będzie nam żadna zaporą za mocną. Grzechy wprawdzie zrazu słodkie bywają, jako miód w ustach, ale potem sprawują gorycz, — a koniec śmiechu bywa płacz. Gdzie próżności wiele, tam rozumu skąpo.
- Zd. m.: Gdyś nadto dobry, zowią cię prostakiem. *Naruszewicz.*
Gdzie wichrowata myśl się we łbie plecie,
Nie zelżywszego już nie ma na świecie. *Rej.*
Głupi kiedy milczy za mądrego uchodzi. *Rymarkiewicz.*

Niektórzy

Gdy jeść trzeba, się uczą; gdy uczyć
próżnują;
Gdy czuć trzeba, wtedy śpią; a gdy
spać, to czują;
Kureczą się w obfitości, a w biedzie się
sadzą;
Grają, gdy radzić trzeba; gdy przegrali,
radzą;
Gdy w zgodzie żyć, biją się; gdy bić,
uciekają . . .
W głowie się im zmaciło — wszystko
przewracają.

Włodka.

50.

E

- I. w.: Edmund, Edward, Egon, Erazm, Erdman, Eryk, Ezop, Emeryk, Eneas, Eligiusz, Elza, Ewa, Elżbieta, Eryka, Eudoksya, Eufemia, Euzebia, Ewelina, Emecyanna; — Europa, Egipt, Elba; — Etna, Góra Eliasza, Ewerest; — Ens, Eufrat; — Erlau (Jagier), Esse, (Osiek), Erfurt.
- Zd. n.: Ewanielia jest zbawienna. Eufrat jest rzeką. Echo jest odgłosem. Egoizm nie jest cnotą.

Zd. r.: Europa jest po Australii najmniejszą częścią świata.
Ibis w starożytnym Egipcie cześć boską odbierał.
Ej ty, na szybkim koniu gdzie pędzisz kozacze?
(Malczewski).

Zd. ścg.: Edukacya kształci serce i umysł.

Zd. zł.: Ichneumon, czczony i balsamowany przez staro-
żytnych Egipcyan, jest obecnie tak nielubiony i
ścigany, jak kuna u nas.

51.

I. w.: Tomasz, Tytus, Tadeusz, Teodoryk, Teodozy, Tekla,
Teresa, Tetys albo Tetyda; — Trzanowice, Trzy-
niec, Tyra; — Tyrol, Turcyja, Tybet, Tataryja,
Tripolis, Tasmania; — Tatrzy, Trzyglów (Triglav),
Turnia Gerlachowa; — Tamiza, Tajo, Tyber, Ty-
grys; — Tarnów, Trutnów (Trautenau), Teme-
szwar, Tryest, Tybinga, Turyn.

Zd. n.: Talent jest wrodzony. Trud bywa wynagrodzony.

Zd. r.: To życie znika. Twoja piękna młodość jest krótka.
Twoim wzorem niech będzie Jezus. Trzymaj się
zawsze cnoty!

Zd. ścg.: Tylko piorun, a nie grzmot zapala. Trafiać, chy-
biać, poprawiać, to kolej strzelecka.

Zd. zł.: Tylko głupi sądzi, że go ubranie przekształci. Ten
nigdy nie dojdzie celu, kto prostej drogi nie szuka.
Tam mieszka szczęście, gdzie cnota swoją siedzibę
zakłada. Tajemnica jest twoim więźniem, dopóki
jej nie wyjawisz; ale skoro ją wyjawisz, ty jej
więźniem będziesz.

Zd. m.: Temu się to niczem zda, kto tego nie
umie.

Białobocki.

Trudne prawdy rozeznanie,

Gdzie jest silne rozgniewanie.

Hozyusz.

Troski bogactwom i zbytkom towarzyszą.

Kochanowski.

To pan zdaniem mojem,

Kto przestał na swoim.

Tensam.

A jeśli komu droga otwarta do nieba,

Tym, co służą ojczyźnie, wątpić nie

potrzeba.

Tensam.

Jeśli ćwiczenia żadnego ludzie nie mają,
Tam z próżnowania zbytek i utraty rosną. *Kochanowski.*
To jest prawy pan —
Kto baczy swój stan. *Rej.*
Kto tu chce być szacunkarzem —
Trzeba, aby nie był łgarzem. *Tensam.*
Gdy kto chce cudze szacować,
Trzeba umieć swem szafować. *Tensam.*

52. *F*

- I. w.: Faustyn, Fedor, Feliks, Filip, Ferdynand; Flora, Franciszka, Felicitas, Fryderyka, Florentyna, Filipina; — Frelichów (w pow. Strum.); — Francya, Faröer, Floryda, Ferro, Nowa Fundlandya; — Fieldy; — Frydek, Frysztat, Fiume (Rjeka); Frankfurt, Florencya, Filadelfia.
- Zd. r.: Ferdynandowie byli cesarzami Austrii. Fortuna kołem się toczy.
- Zd. śg.: Fałszywy inną myśl na ustach, a inną w sercu chowa.
- Zd. zł.: Fara chuda, sam ksiądz pleban dzwoni. Fortelem dokazał, czego mocą dostąpić nie mógł.
- Zd. m.: Nie ufaj w złoto i w żadne pokłady,
Każdej godziny obawiaj się zdrady,
Fortuna co da, to zasię wziąć może,
A u niej żadna dawność nie pomoże. *Kochanowski.*
Gdy szczęście nie chce, i rada pobłądzi,
Fortuna światem, nie nasz rozum, rządzi. *Kochanowski.*
Fortuna z cnotą nigdy się nie zrówna. *Paprocki.*

Fiołek.

Fiołek rozwija kwiat i rozszerza wonie,
Uśmiechnął się świat i miłością płonie.
A ktokolwiek serce ma, możesz martwym być?
A ktokolwiek ciebie zna, możeż bez ciebie żyć?

Rościszewski.

53. *S S S*

- I. w.: Szczepan, Szymon, Serwacy, Stanisław, Szarlota, Stefania, Sydonia, Stanisława, Schiller; — Smiło-

wice, Szumbark, Szonów, Solca, Skrzeczon, Simoradz; — Śląsk, Styrya, Salcburg, Siedmiogród, Saksonia, Szwajcarya, Szleswig-Holsztyn, Szwecya, Sahara, Sandwich; — Stożek, Sudety, Ściana. św. Marcina (cesarz Maksymilian I.), Śnieżka (Schneekoppe); — Stonawka; Sola, Samosz, Sprea, Skalda (Schelde), Sekwana (Seine), Senegal, San Francisco; — Skoczów, Strumień, Stryj, Szwechat, Szemnica, Sybin; Szczecin, Sztokholm, Stuttgart, Strassburg, Syrakuzy; — Saturn.

Zd. n.: Skromność jest cnotą. Szczęście jest zmienne. Śląsk jest księstwem. Swoja chwała mało warta. Szczęście z nieszczęściem jednym wózkiem jeżdżą.

Zd. r.: Mądrość Stwórcy jest niepojęta. Siła myślenia jest człowiekowi wrodzona. Śpiący podobny jest umarłemu. Serca nasze niech pałają miłością. Strzeż się pierwszego błędu!

Zd. ścg.: Szkoda czasu i atłasu. Skromność i cnota zdobią młodzię. Szlachetnego (człowieka) słowo i czyn po latach jeszcze brzmi. Stałością i wytrwałością zdolamy ważniejsze wykonać rzeczy.

Zd. złł.: Sumienie powiada nam przy każdym uczynku, czyli ten jest złym lub dobrym. Skąpiec podobny jest do konia, który wino wiezie, a wodę pije. Sławnym jest, na kogo palcem wskazuje tłum i mówi: oto on!

Zd. m.: Szczęście tam bywa, kędy bywa boska trwoga. *Bendoński.*
 Szkoda wielkiej pracy, kędy mała zmoże. *Gostomski.*
 Co się w pamięć wryje,
 Samą śmiercią ledwie wybije. *Januszowski.*
 Szczęśliwy, który nie był między złymi w radzie. *Kochanowski.*
 Snadna wymówka, Nie mówić i słówka. *Kochowski.*
 Nad żywot? piękna sława, — nad sławę ostrożne
 Sumienie — nad sumienie skończenie pobożne. *Tensam.*
 Szczęśliwsza jest rzecz dawać, niżeli brać. *Koszutski.*

Szatan jest tchórz, boi się zostać w samotności,

I dlatego najczęściej między tłumem gości.

Mickiewicz.

Szatan w ciemnościach łowi, jest to nocne zwierzę,

Chowaj się przed nim w światło, tam cię nie dostrzeże.

Tensam.

Miej na baczności, Swe przypadłości.

Rej.

O, wsi szlachetna, oraczu enotliwy!

Sposób żywota twego jest szczęśliwy.

Ślupski.

Sam soba zajęty,

Chodzi jak pęcherz nadęty.

Żółkowski.

54.

L

I. w.: Leon, Ludwin, Leonard, Ludomił, Lidya, Leontyna, Leukadya, Leopoldyna; — Leszna, Ligotka, Lipina, Lipowiec, Landek (w pow. Strum.); — Lotaryngia, Lakediwy, Labrador, Ladrony; — Las Czeski, Las Czarny; — Litawa, Lech, Lippe, Ligiera (Loire), Lena, Lorenzo; — Liesing, Linz, Leoben, Lutomerzyce, Lwów, Lipsk, Lubeka, Londyn.

Zd. n.: Leniwy próżnuje. Lenistwo gubi. Lulek jest rośliną.

Zd. r.: Ludzie opieszali wszystko robią z oporem. Lenistwo jestto wstręt do pracy. Lekkomysłny tylko człowiek zapomina swoich przyrzeczeń. Mickiewicz urodził się 24. grudnia roku 1798. pod Nowogródkiem na Litwie. Leniwi zaniedbują swych obowiązków. Leniwego zawsze senliwość męczy.

Zd. ścg.: Leniwy lubi dłużej spać i uciekać od roboty, jak pies od gorącej kawy.

Zd. złż.: Lepiej że teraz dziecię na rodziców płacze, aniżeli gdyby później rodzice na nie płakać mieli. Ludzie, którzy biednych krzywdzą i uciemiężają, są zli — nikczemni. Ludzie będą cię mieli w poczciwości tak długo, dopóki sobie na to przez twe uczynki i postęпки zasługiwać będziesz. Lepsza

poczciwość choć w grubej ciemnocie, niżli nauka
przy złości, niecnocie. Lepszy łut szczęścia niżli
funt rozumu.

- Zd. m.: Lepsza zgoda niż zwada, zgoda wszystko
mnoży,
Niezgoda wszystko kazi i domy uboży. *Bendoński.*
Lepiej późno, niż nigdy. *Fredro.*
Ładajako ubóstwo temu nie dokuczy,
Kto małem syt, i skromnie kto się żyć
nauczy. *Gawiński.*
Lepiej zabiegać przed przygodą, niż
po przygodzie. *Gostomski.*
Na wojnie lepszy, nie kto mocniejszy,
Lecz kto bitniejszy. *Kochowski.*
Nie to przyjaciel, który we krwi jest
i w rodzie,
Lecz co się przyjacielem pokaże w przy-
godzie. *Tensam.*
Lepsza jest mierność, niż zbytne do-
statki. *Krasicki.*
Lepszy jeden wódz głupi, niż mądrych
dziesięciu. *Mickiewicz.*
Lepiej jest wniknąć do domu żałobnego,
niż do biesiadnego. *Powodowski.*
Ścieramy co brudne, patrząc we zwier-
ciadło,
Lepiejby zetrzeć, co na enocie zbladło. *Rej.*
Nie to mądry, co wiele spraw umie,
Lecz co złe z dobrem rozeznąć rozumie. *Tensam.*
Męski czyn, iść do sławy przez ogień
kartaczy,
Lecz uciec od rozkoszy, większe męstwo
znaczy. *Żółkowski.*

55.

L

- I. w.: Łazarz, Łukasz, Łucyan, Łucya; — Łomna, Łyż-
bice, Łazy, Łąki, Łączka; — Łopatka; — Łaba,
Łabędzia rzeka; — Łańcut; Łódź.
- Zd. n.: Łakomstwo szkodzi. Łza spada. Łakomstwo jest
narowem.
- Zd. r.: Łopatka należy do najznacniejszych przyładek Azyi.

- Zd. ścg.: Łosia znajdujemy w wielkich lasach i nad bagnami
Europy, Azji i Ameryki.
- Zd. złż.: Łakomca musi głód mrzeć, bo od jego skrzyni
czart ma klucz w kieszeni.
- Zd. m.: Łza, to krew także — tylko krew nie
z ciała,
Lecz z duszy — dlatego wskrósź prze-
rzysta, biała. *Zofia Antoniewicz.*
Łatwiej z cudzego mieszka płacić jak
z swego. *Z Denhofs.*
Łakomstwo niesprawiedliwości matka
a wszego złego przyczyna. *Gostomski.*
Wszystko się z czasem mieni:
Łazarz w izbie, bogacz w sieni. *Kochowski.*
Łatwo rozeznąć, kto jest, kiedy się świeci. *Radawiecki.*
Łeż zawsze chodzi 'by gęś oszumłana,
A prawda jako królewna ubrana. *Rej.*

56. *DDz*

- I. w.: Dawid, Dymitr, Dobiesław, Dyonizy, Delfina, Do-
rota, Dominika; — Datynie, Dziegielów, Darków,
Dzieńmorowice, Drogomyśl; — Dalmacya, Dania;
— Dziadek, Dachstein, Dawalagiri; — Dunaj,
Dniestr, Dniepr, Drawa, Duero, Don; — Dro-
hobycz, Debreczyn, Drezno, Dublin.
- Zd. n.: Dusza jest nieśmiertelna. Dobroczyncom się wy-
wdzięcz! Dnieje.
- Zd. r.: Dobry uczynek trwa wieki. Dobrze życzyć prze-
śladowcom waszym! Dobrze mienie potrzebne jest do
szczęśliwości.
- Zd. ścg.: Dusza ludzka trojaka posiada władzę, to jest:
władzę poznawania, władzę chcenia i czucia. Dobre
sumienie piękniejszą jest nagrodą za dobre uczynki,
niż pochwały ludzkie.
- Zd. złż.: Dusza nasza i ciało nowych sił nabierają, podczas
kiedy we śnie spoczywamy.
- Zd. m.: Częstością — rzeczy ogromne konają,
Choć się w swych siłach niespożyte zdają:
Deba wielkiego mały robak strawi,
I kropla dżdżysta opokę zdiurawi. *Gawiński.*

- Zd. m.: Dobrze piszą, pókim grosz miał
To mnie bratem każdy zwał;
Ojcze groszu wróć się do mnie,
A wnet bracia będą po mnie!
Do czego się ręce wzwyczają
Do tego rady zawsze sięgają.
Dobrze powiedział jeden: źle się czynić
ucza
Ludzie, gdy nie nie czynią a brzuch
tylko tucza.
Dobra myśl stanie za wszystko.
Dla pychy nie ma lekarstwa ani rady.
Dość ma świata, kto go więcej nie
pragnie.
Dwiema rzeczami każde państwo stoi:
Rzadem i w pokoju i w boju.
Dobre drzewo złego owocu nie urodzi.
- Jagodyński.*
Jan z Koszyczek
Klonowicz.
Kochanowski.
Koźmian.
Olszewski.
Opaliński.
Żimorowicz.

57.

P

- I. w.: Piotr, Prosper, Polikarp, Protazy, Przedziśław,
Pryska, Pulcherya; Pan Starosta, ulica Prutkowa;
— Podobora, Pogwizdów, Puńców, Piasek, Piotro-
wice, Polska Lutynia, Pierściec, Próchna; — Prusy,
Pomorze, Portugalia, Persya, Indye Przedgangesowe,
Portoriko, Patagonia; — Pirenee, Popokatepetl; —
Prut, Pad, Peczora, La Plata; — Praga, Przemyśl,
Peszt, Poznań, Paryż, Petersburg, Peking.
- Zd. n.: Przystojność się podoba. Pracowitość z bogaca. Po-
bożny zostaje cnotliwym. Pada (deszcz).
- Zd. r.: Prawdomowny przeczy kłamstwu. Poezya jest mu-
zyką duszy. Pilnuj dróg sprawiedliwości! Posłu-
szeństwo jest najgłówniejszą zaletą młodzieży. Po-
kora jest główną cnotą chrześcijanina. Porządek
jest duszą każdego czynu. Próźniactwo jest matką
wielu występków. Próźniak ma dwóch głównych
nieprzyjaciół: głód i chłód.
- Zd. ścg.: Prawdziwą i jedyną różnicą między ludźmi jest
wychowanie. Prawdziwy chrześcijanin gotów dla
dobrej sprawy przyjąć i najtrudniejsze obowiązki.

Zd. złł.: Pochlebstwo zwykle szkodzi temu, który je rad przyjmuje.

Zd. m.: Prawa bez wiary mało dzierżą. *J. Kochanowski.*
Szczęśliwy, który ludzi upadłych ratuje,

Pan też w jego nieszczęściu nad nim się zmiłuje. *Tensam.*

Piękne sumienie stać przy przyjacielu,
Jeszcze piękniejsze zostawać przy prawdzie. *Tensam.*

Prawda obłoków sięga. *Tensam.*

Pan mym pasterzem, Pan mi daje chleba,
Pan opatruje, czego żywnie trzeba,
Pan żywi ciało, Pan żywi i duszę,
Wielbić Cię Panie, za te rzeczy muszę. *Kochowski.*
Podli tylko w poniewierce biorą cudze,
kryją swoje. *Mickiewicz.*

Patrzeć na świat, pomyśl sobie,
Jako krótki dan czas tobie. *Rej.*

Próżno kąpiesz z wierzchu ciało,
Jeśli wewnątrz co przywrzało. *Tensam.*

Pieniądze, skarby, mienie dobre, minie..
Sława pocziwa, ta na wieki słynie. *Tensam.*

Pamiętaj na to każdy przełożony,
Od kogoś na ten stolec posadzony. *Tensam.*

Praca skarb najpewniejszy, kto się spuści na nie,

I za życia ma chleb i po nim zostanie. *Szymonowicz.*

Pamiętki pobożnych nigdy nie ustają. *Zimorowicz.*

Taka to bywa zapłata,

Nie jednego literata:

Po śmierci mu wszyscy kadzą,

A za życia jeść nie dadzą. *Żółkowski.*

58.

B B

I. w.: Baldwin, Bernard, Bogdan, Bartłomiej, Benedykt,
Boguchwał, Bronisław, Beata, Beatryks, Bolesława;
Boże Narodzenie, Książd Biskup; — Bażanowice,
Błędowice, Boconowice, Bukowiec, Bystrzyca, Brenna;
— Bukowina, Bośnia, Brandenburgia, Bawaria,
Badeny, Belgia, Bretagne, Borneo, Brazylia; —
Beskidy, Barania, Bałkan, Mont-Blanc; — Bug;

- I. w.: — Bielsk i Bielsko, Bogumin, Bruntal, Beneszów,
Biała, Bochnia, Brody, Berno, Budziejowice, Brema,
Bern, Bruksella.
- Zd. n.: Bóg włada. Bóg zasmuci, Bóg pocieszy. Szczęść
Boże! Błyska się.
- Zd. r.: Bogobojność jest początkiem mądrości. Połóż w Bogu
swe ufanie, On o tobie ma staranie.
- Zd. śg.: Przedsięwzięciom pobożnego, mądrego i uczciwego
męża Bóg błogosławi. Bóg jest Stwórcą i Panem świata.
- Zd. zł.: Kto się Boga boi, ten niczego bać się nie będzie.
O ile lepszymi się staniemy, o tyle miłszymi bę-
dziemy Bogu i ludziom. Mars był bożek wojny, a
Bachus wina, Junona była bogini bogactw, królestw
i stroju, Dyana polowania, Cerera rolnictwa.
- Zd. m.: Bóg w niebie! lecz na ziemi sprawy
ludzkie waży
I patrzy, kędy Anioł potrzebny na straży. *Marya Brożyna.*
Próżne słowa Bóg karze. *Z Denhofs.*
Dwie ręce człeku natura stworzyła:
By jedna brała, druga hojną była. *Gawiński.*
Bóg strzeże sprawiedliwych,
I broni od złośliwych;
A kto żył w pobożności,
Pewien trwałej radości. *J. Kochanowski.*
Brac ludzkie — ale dawać boskie to
jest dzieło. *Kochowski.*
Kto Bogu służy, Temu szczęście płuży. *Koszutski.*
Kto Bogu służy, ten ma dobrego pana. *Nowosielski.*
Kto nędzarza nie wspomóż,
Nie nakarmi zgłodniałego,
Kto o braciach swych nie pomni,
O nim także Bóg zapomni. *Nowosielski.*
Szczęścia zbytek nie stanowi
Każdy mądry człek to powie;
Dobry ojciec, dobra matka,
Dobre dzieci i czeladka,
Domek mały, sad obszerny,
A do tego piesek wierny
I na małym przestawanie
W każdym domu, w każdym stanie
Ugruntować szczęście może,
Co daj Boże, co daj Boże! *Tensam.*

- Zd. m.: Pocznij z Bogiem, bo bez Boga,
Jest niepewna każda droga. *Paprocki.*
Bogactwo więcej temu rozkazuje,
Niż on bogactwu — kogo opanuje. *Rej.*
Bezpiecznie każdy po świecie wędruje,
Kto sobie cnotą gościniec kieruje. *Tensam.*

59. *R, Rz*

- I. w.: Rafał, Rudolf, Ryszard, Rózia, — Rzeka, Ropica,
Roj, Rudnik, Rychwałd, Roztropice, Rudzica; —
Rosya; — Równia, czyli Równica; — Raba, Ren,
Rio de la Plata; — Reichenberg (Liberzec), Rzeszów.
- Zd. n.: Radecki był wodzem. Róża pachnie.
- Zd. r.: Roztropność jest oznaką ludzi mądrych. Roztropny
ma zawsze dosyć. Rozbieraj myślą wszystkie dzi-
siejsze wypadki! Ręka rękę umywa, noga nogę
wspiera.
- Zd. ścg.: Rej, Rybiński, Mickiewicz, Słowacki i Krasiński są
poetami. Kraszewski, Grabowski, Rzewuski, Chodźko
i Rymarkiewicz są słynnymi pisarzami. Rzemiosło
daje pewny byt i zadowolenie.
- Zd. złż.: Rozważaj każdego wieczora, nim ci sen oczy znuży,
coś też przez dzień uczynił dobrego.
- Zd. m.: Rybom woda, ludziom zgoda, bez niej nic. *Fredro.*
Rozum większy niż siła. *Januszowski.*
Radość się z troską plecie. *J. Kochanowski.*
Kto chce zdrowym i bogatym bywać,
niech wstaje
Rano, bowiem to wszystko ranne wstanie
daje. *Kochowski.*
Nie tylko tam patrz, co stoi przed tobą!
Rozmyślaj czasem, co dýbie za tobą. *Rej.*

60. *z, ż, ź*

- I. w.: Zbigniew, Zygmunt, Zacharyasz, Zosia (Zosiu!),
Zuzanna; — Zamarski, Żuków, Żywocice, Zebrzy-

- I. w.: dowice, Zabłocie, Zabrzeg, Zbytków; — Nowaja Zemlia, Indye Zagangesowe, Indye Zachodnie, Stany Zjednoczone, Nowa Zelandya; — Zac czyli Zatec, Znojmo, Żółkiew, Zagrzeb, Zemuń, Zgorzelec (Görlitz), Zurych (Zürich), — Zielone Świątki.
- Zd. n.: Zgoda buduje. Zemsta jest podła. Zachęcająca jest nagroda. Zagrzmiało.
- Zd. r.: Zamiar poprawienia się jest chwalebnym. Żądza popisywania się nie jest naganna. Złe przykłady psują dobre obyczaje. Zuchwała ufność często zawieść może. Życzliwość przyjaciela nieszczyściem się mierzy. Zadowolenie własne jest najwyższą nagrodą.
- Zd. ścg.: Źródłem grzechu najczęściej bywa albo lekkomyślność, albo złość, albo oboje razem. Z Bogiem choć najtrudniejsza sprawa, ale nie będzie ciężka.
- Zd. zł.: Zapewne to jest bardzo dobrze dla nas, iż przyszłości przewidywać nie możemy. Życie równa się książce, głupcy w niej kartki pobieżnie przewracają; mądry czyta ją z rozważą, ponieważ wie, że ją tylko raz czytać może. Z pomiędzy ludzi ten tylko może nazwać się szczęśliwym, kto poprzestaje na małym.
- Zd. m.: Z głupstwem wszystkie nieprawości
rosną. *Górnicki.*
Zagroź drogę do serca upadkowi swemu! *Kochanowski.*
Złych upadek czeka. *Tensam.*
Żytnem młody człek ziarnem, świat
jest jego polem:
Na dobrem kłós przyniesie, w złem będzie kakolem. *Potocki.*
Cnota rady dodaje i wątpić nie każe,
Że Pan Bóg nad dobrymi trzyma zawsze strażę. *Tensam.*
Złe umrzeć nie może, kto dobrze żyje. *Radawiecki.*
Żaden przygodzie uskoczyć nie może. *Rej.*
Ludzie, ludzie, wy nie wiecie, Że jest
szczęście na tym świecie. *Narcyza Żmichowska.*
Zdaj na Pana swe drogi, I co cię frasuje,
W krzyżu i czasu trwogi, Bóg cię poratuje,
Co w rękę ma obłoki I rzadzi wiatrami,
Nie puści cię z opieki, Powiedzie drogami. *Psalm 37, 5.*

61. O znakach pisarskich.

Znakami pisarskimi czyli przestankowymi nazywamy znaki, których używamy w piśmie do wskazania, że zdanie jest ukończone, albo iż głos podnieść lub zniżyć trzeba, albo nakoniec do wyrażenia zwiazku, w jakim członki (części) jakiego zdania względem siebie zostają.

Znaki pisarskie dotąd używane są następujące:

1. *Przecinek czyli komat.* (,)

Zawsze gotowym był, kto z Bogiem żył.	<i>Łajszczewski.</i>
Złoto, srebro, cześć, godności, zdrowie, sława są w mocy cnoty i jej służą jako królowej.	<i>Radawiecki.</i>
Pięknie przystoi, Gdzie cnota stroi.	<i>Rej.</i>

2. *Średnik.* (;)

On sam jest Bóg; co żyjem, co techniemy, On sprauje w nas, a pewnie nie my; myśmy nędzne są stworzenie.	<i>J. Kochanowski.</i>
Kto czeka, doczeka się; a kto zaś sili, Przed cza- sem go częstokroć nadzieja omyli.	<i>Tensam.</i>

3. *Dwukropek.* (:)

Nie w biesiadach, w cielesności, nie w rozpuszcie, nie w ządności: W Panu złożmy swą nadzieję.	<i>Jachowicz.</i>
Najpierwsze chrześcijańskiej miłości jest dzieło: Tego drugiemu nie czyń, co tobie nie miło.	<i>Kochowski.</i>

4. *Kropka czyli punkt.* (.)

Prawda twarz ma ognistą.	<i>Birkowski.</i>
Próżne słowa Bóg karze.	<i>Denhof.</i>
Zbytek kazi pożytek.	<i>Fredro.</i>
Mało bogactwa, mało troski.	<i>Tensam.</i>
Dobra myśl stanie za wszystko.	<i>J. Kochanowski.</i>
Kto pyta, nie błądzi.	<i>Rysiński.</i>
Kto słucha pochlebce, dobrym być nie chce.	<i>Tensam.</i>

5. *Znak zapytania.* (?)

Tak Ojciec mój, jam wszystkim twój. Któż nas roz- łączyć w stanie?	<i>Komenski.</i>
Od Pana jest to co mamy: Któż ma co swojego?	<i>Tomaszek S.</i>
Kto tak mądry, że zgadnie, Co nań jutro przypadnie?	<i>J. Kochanowski.</i>

6. Wykrzyknik. (!)

Nikt się śmierci nie wywinie: Kto ma Boga, ten
nie zginie!

Frank.

Wielkim Bogiem jesteś Panie!

Psalm 100.

Z ciałem przypadki odmienić się muszą!

Lecz cnota święta, ta i w niebie z duszą!

Rej.

7. Myślnik. (—)

Nie piórem to, ani książką, ale — jak mówi Pismo

Boże — niesprawiedliwością własną giną narody!

Ręko moja — kto Bogu ufa a pracuje,

Do ostatniej starości nędzy nie uczuje.

Bendoński.

Wiara — hamuje skrytej myśli chuci.

Gawiński.

Miejsce — dobrych przyjaciół nie dzieli.

Kochowski.

Jest to wstyd wielki — kto jednego zdradzi!

Rej.

8. Kropki czyli znak czegoś opuszczonego. (....)

Pan S posłał do Pana Z list przez

. , który w poznawaniu leży,

Jak z procy kamień grzech do niego bieży.

Skupski.

. Czas wszystko przyniesie

Nie jedna różga, powiadają, rośnie w lesie.

Szymonowicz.

. Kto miłej nowiny

Czeka, dni idą rokiem, miesiącem godziny.

Tensam.

9. Nawias () klamra. []

. A zgadnąć to niesnadnie,

Jako ostatnia człeku bierka [los] padnie.

Kochowski.

Ten pełen jest dni (ma pełnią żywota), który
wszystkie dni żywota swego zasługami wielkimi
ubogacił.

Łajszczewski.

Prawdy proroka (mówi Rej) strzeż jako oka.

10. Cudzysłów. (")

Ostatnie słowa Jezusa na krzyżu były: „Ojcie,
w ręce twoje polecam ducha mego!”

„Nie człowiekowi,” mówi Arystoteles, „dopu-
szczamy panować, ale rozumowi.”

Modrzewski.

„Idź, ospalcze, do mrówki,” mówi Pismo Św.,
„i obacz jak pracuje.”

11. Łącznik. (= -)

Wszech-mo-cny; dwudziesto-koronówka; kilko-
wielo-letni; trzynasto-, kilkunasto-tysięczny. Pieśni
dolno-ślaskie.

12. Równik. (=)

3 złr. = (tyle jak) 6 koron, albo radca = radzca,
examin = egzamin, text = tekst pisać można.

13. Znak powtórzenia (|:|, :||)

używa się szczególniej w pieśniach, dla oznaczenia, iż od tego znaku
powtórzyć należy.

14. Znaki przypisków czyli odsyłacze. (* †)

Jako miód pszczołka z rozmaitych kwiatków
Nosi, tak się ty karz z cudzych przypadków. *) Rej.
Nie wyciągniesz bańka †) tego, Co masz w sercu
szkodliwego. Tenzam.

15. Paragraf, (§)

którym oznaczamy nowy przedział.

16. Odcinek, apostrof czyli znak opuszczonej głoski. ('))

62. Najużywańsze w piśmie skrócenia.

Częstokroć dla oszczędzenia miejsca lub z pośpiechu w piśmie,
zamiast wypisania niektórych wyrazów tylko je przez początkowe
litery oznaczamy, i te skróceniami nazywamy. Najużywańsze w ję-
zyku polskim skrócenia są następujące:

D. lub d.	znaczy dnia.
etc. (et caetera)	" i tak dalej.
i t. d.	" i tak dalej.
i t. p.	" i tym podobne.
Jmć. Pan, lub JP.; albo JPan	" Jegomość Pan.
J. O.	" Jaśnie Oświecony.
J. W.	" Jaśnie Wielmożny.
J. W. P.	" Jaśnie Wielmożny Panie.
JJ. WW. PP.	" Jaśnie Wielmożni Panowie.
JK. lub JX.	" Jegomość Ksiądz.
L. S.	" Locus sigilli t. j. miejsce pieczęci.
Mci P.	" Mości Panie.
M. b. lub m. b.	" miesiąca bieżącego.
M. p. lub m. p.	" miesiąca przeszłego.
mp. lub mpp.	" manu propria (własna ręka).
N. K. P. M. M.	" Najjaśniejszy Królu Panie Mój Miłościwy.

*) Ucz się, jakbyś był niemi ukaran.

†) łaźnią, kąpielą.

n. p.	znaczy	na przykład.
O. lub OO.	"	Ojciec albo Ojcowie (zakonnik).
P. lub PP.	"	Pan albo Panowie.
r. b.	"	roku bieżącego.
r. z.	"	roku zeszłego.
R. P. albo r. p.	"	roku pańskiego lub przyszłego.
R. P. d. m.	"	roku pańskiego, dnia, miesiąca.
R. lub r., w.	"	rozdział, wiersz.
S., ś., św. SS.	"	święty, święci.
ś. p.	"	świętej pamięci.
t. j.	"	to jest.
W. Mci D.	"	Wielmożny Mości Dobrodzieju.
WP. lub WćP.	"	Wać Pan (Waszeć Pan).
W. O. Ks. lub X.	"	Wielebny Ojciec ksiądz.
WW. OO.	"	Wielebni Ojcowie (księża).
WW. PP.	"	Wielebni Panowie.
X albo Ks.	"	Ksiązę lub Książd.

W tych skröceniach widzimy głoski już większe, już mniejsze i kropkę przy nich. Jeżeli chcemy wyrazić liczbę mnoga, podwajamy te głoski, jakeśmy to wyżej widzieli.

63. Cyfry rzymskie.

I. V. X. L. C. D. M.

I. IV. V. VI. IX. X. XI. XIX. XXI. XXX.
XL. L. LXXII. XC. C. CC. CD. D. DCXI.
CM. CMIV. M. MDCCC. MDCCCXCIV.

Margrabia Leopold I. był pierwszym, Fryderyk II. ostatnim księciem z domu Babenbergów. Cesarz Rudolf I. z domu Habsburgskiego wstąpił na tron w r. 1273. Karol IV. założył r. 1348 uniwersytet praski, Rudolf IV. uniwersytet wiedeński 1365 r. Wiek XV. wślawił się wielu wynalazkami i odkryciami. Cesarz Maksymilian I. popisowywał się w turniejach, umarł w r. 1519. Marya Teresa, córka Karola VI., odziedziczyła posiadłości habsburgskie mocą sankcyi pragmatycznej w r. 1740. Za panowania Józefa II. zostało poddaństwo zniesione. Po cesarzu Ferdynandzie I., Dobrotliwym, objął rządy Austrii najmiłościwiej panujący nam dziś Cesarz i Król Franciszek Józef I.

Dodatek. — Anhang.

Das kleine Alphabet.

1. *v, i, u, u, u, u, u*

K. V.: in, im (in dem), um.

nennen, inne, innen, nimm!

L. V.: nie.

Z.: ei! ein, eine, nein, mein, meinen, neu, neun,

2. *v, v, u, u, u*

K. V.: an, am, von, vom, man, und, drin,
dumm, dann, denn.

L. V.: dienen, niemand, die.

U.: dünn, müde, münden, öde, dämmen.

Z.: dein, deine, meiden, miauen, eia!

3. *w, w, w*

K. V.: vorn, wenden, winden, widmen, wundern, wandern.
erinnern, rinnen, rennen, irren, murren, immer, wirr.

L. V.: addieren, dividieren, vier, wieder (wider), memorieren.

U.: dörren, ermüden, erwärmen, räbern, rändern.

Z.: rainen, räumen, erneuern.

4. *s*

K. V.: es, uns, ums, das, des, vors, anders, indes, was?

L. V.: dieß (dieses), er wies (weisen).

Z.: einß, drauß, darauß, voraus, auseinander, ausroden.

5.

l, ll

- K. V.: alle, alles, voll, wallen, wollen, wimmeln, vollends.
L. V.: leeren, verlieren, dielen, declamieren, declinieren, viel.
U.: lärmern.
Z.: leiden, weilen, verleumden.

6.

b

- K. V.: ab, ob, bin, bis, albern, bellen, brennen, bummeln,
überall, binnen.
L. V.: bedienen, lieben, bieder.
U.: üben, übel, über, überall, blöde, mürbe.
Z.: bauen, brauen, bleiben, übereilen, beide; bereuen.

7.

j

- K. V.: jammern, jammervoll, jedermann.
L. V.: jubilieren, judicieren (richten).
Z.: jenerlei, jederlei.

8.

f, ff

- K. V.: hin, hemmen, himmelhoch, allerhand, innerhalb; hell,
herrlich.
L. V.: ahnen, ehren, ihm, ihn, ihr, lehren, wehren, nehmen,
wohnen, mahlen, ermahnen, nachahmen, anlehnen, ver-
hehlen, wehren, obwohl; riechen, hurrah! ehrlich, hohl,
lahm, liederlich, niedlich.
U.: nähen, wahren, verhöhnen, höhlen, ähnlich, allmählich,
nämlich.
Z.: heilen, heulen, heucheln, heillos, auch, heim, heimlich, heuer.

9.

f, ff

- K. V.: fromm; hoffen, raffen, fallen, falls.
L. V.: fahl, froh, fehl, wahr; fahren, befehlen, liefern.

U.: fröhlich, fädeln; füllen, fühlen, fünf, für.
Z.: faul, feil, flau, auf, vollauf; eif.

10.

y

K. V.: quirlen, quellen.
quarren (skrzące), quellenheiß, quellenreich.
U.: quälen, querüber.

11.

y

K. V.: gib, weg, gaffen, girren, glimmen, eggen, billig, wonnig.
L. V.: gedeihen, aufwiegeln, regieren, wiegen, ergiebig, lang-
wierig; gelehrig, angenehm.
U.: wägen, ergänzen, gewöhnen, glühen, gebären, gähnen,
gähren, gewähren, bügeln, lügen, gefällig, gefährlich,
flügge, ölig.
Z.: auffliegen, aufwiegeln, vergeuden, ausgiebig, heurig,
gräulich, greulich.

12.

y, p

K. V.: nippen, plappern, pressen, prallen, parallel, hopp!
L. V.: prahlen, piepen, probieren, paar.
U.: pflügen, prägen, plündern, plärren.
Z.: pfeifen, plaudern.

13.

y

K. V.: fix, lax, perplex.
D.: exercieren, examinieren, expedieren, explodieren, fixieren.

14.

y

anonhm, loyal (prawny, wierny), orgydieren.

15. *Z*

- K. V.: zum, zur, zappeln, zerren, zimmern, zinnern.
L. V.: zehren, geziemen, zahm, zehn.
U.: zünden, zürnen, ächzen, ergänzen, würzen, zwölf, unzählig.
Z.: zeichnen, bezeigen, bezeugen, jauchzen, überzeugen, um-
zäumen, umzäunen, einzig.

16. *A, Az*

- K. V.: hat, mit, treffen, ausrotten, bitten, flattern, quittieren,
doppelt, violett, mittels, inmitten, benutzen, verlegen,
wehen, jezt, troß;
L. V.: bieten, gebieten, recitieren; achtzehn, tief.
U.: hethören, betrüben, betrügen, entwöhnen, jäten; rütteln,
träge, irrthümlich.
Z.: läuten, erläutern, feucht, theuer; beizeiten, laut.

17. *P, Pl*

- K. V.: erquicken, flackern, flicken, frohlocken, klappern, krabbeln,
leckern, locken, picken, wickeln, zucken; dick, eckig, keck,
locker, nackt.
L. V.: fahl, kriegen, fehren, friechen.
U.: entzücken, flöppeln, pflücken, pflücken, pöckeln, rücken;
krüppelig, rücklings.
Z.: feuchen, klaben; klein; keinerlei; kraushaarig.

18. *f, ff, P*

- K. V.: also, essen, schaffen, schmuggeln, fassen, herrschen, lassen,
messen; blasz, nass; gewiss; dass; statt, bischen, sammt.

- L. V.: sieben, spazieren, abseihen, stehlen, beseelen; rieseln, sehr, quietschen.
 U.: schütteln, stöhnen, stützen, säen, sägen, bestätigen, bröseln, löschen, fälschen, hätscheln, müssen, plätschern, jüngst, schräg, spät, unlängst; spröde, flüssig, hässlich, fahrlässig, überflüssig; nächst.
 Z.: besaiten, räusporn; deutsch, heiser, steinicht; beiseite, keusch; freischauf!

19.

B

- D.: fließen, genießen, muthmaßen, schließen, sprießen, verdrießen, vergießen; ersprießlich;
 U.: büßen, einflößen, entblößen, grüßen; anstößig, mäßig, süß, gemäß, äußerst.
 Z.: äußern, besleizen, beißen, heißen, reißen, schleizen, schmeißen, schweißen, überweißen, verheißen; fleißig, weiß; außer, außerhalb; dreißig.

Das große Alphabet.

20.

O, O"

- Sch.: Otto, Ottilie, Österreich, Officier.
 D.: Ohr, Öhr, Ohnmacht, Orthographie.
 U.: Öl, Ökonom, Obstler.
 Spr.: Ordnung lerne, liebe sie! — Ordnung hilft haushalten.

21.

U, U"

- Sch.: Ucker, Adresse, Affe, Apparat, Appetit, Arrest, Allee.
 D.: Ual (Uale, Ale), Uar, Uas, Urmee; Uhle, Argwohn, Antheil, Apotheke, Asthma, Athem, Aufruhr.

- U.: Ähre, Ärmel (Ermel), Ärgerniß, Äquator.
Z.: Abenteuer, Arznei.
Spr.: Angeboren bleibt unverloren. — Allzuſcharf macht ſchartig.
— Arm iſt nicht, wer wenig hat, ſondern wer viel bedarf.

22. *Q*

- Sch.: Quartett, Queckſilber, Quelle; Quappe.
U.: Quälerei, Quantität, Qualität.

23. *G*

- Sch.: Galopp, Gaſſe, Gäſſchen, Genoffe, Genuß, Geſelle,
Geſtrüppe, Glocke, Glöckner, Grummet, Guß, Gott.
D.: Gier, Gebiet, Gefieder, Glied; Gefühl, Gefahr, Ge-
mahl, Gewohnheit.
U.: Gefäß, Geſchäft, Gräte; Geſchöpf, Gewölbe, Göze;
Geſchwür, Grünſpan.
Gl. W.: Der Gehalt — das Gehalt; der und die Geißel,
der und das Gemahl.
Spr.: Alles aus Gott, alles in Gott, alles für Gott, alles mit
Gott. — Gott ſieht's, Gott hört's, Gott ſtraft's. — Geiz
wächst mit dem Gelde. — Glück und Glas — wie bald
bricht das! — Gott grüßt manchen, der ihm nicht dankt.
— Gottes Ordnung iſt's, daß einige ſollen regieren, an-
dere aber unterthan ſein.

24. *F*

- Sch.: Fall, Flagge, Flanell, Fleck, Flocke, Flotte, Fluß.
D.: Fee; Flieder, Friede; Fahne, Fohlen, Fehler.
U.: Fächer, Flöte, Flügel, Füllen, Fürſt.
Z.: Fraißen, Feldrain, Feier, Feuer, Fräulein.
Spr.: Am Feiertag geſponnen hält nicht. — Feuer fängt mit Fun-
ken an. — Gieße Öl nicht ins Feuer!

25.

E

- Sch.: Ebbe, Ecke, Egge, Emma, Effe, Eßig.
 D.: Einsiedler; Ehre, Eigenthum, Elisabeth.
 U.: Einöde, Ergözung, Erzählung.
 Z.: Eiter, Euter; Eile, Eule, Eiche, Eidechse, Eis.
 Gl. W.: Der und das Erbe; die und das Erkenntniß.
 Spr.: Eintracht — trägt ein. — Elternsegen ist Gottessegen. —
 Einmal erröthen, spart zehnmal erblassen. — Geld verloren,
 etwas verloren! Ehre verloren, viel verloren! Gott ver-
 loren, Alles verloren.

26.

H

- Sch.: Hacke, Häckerling, Hammer, Haß, Heller, Herrscher,
 Herr, Höcker, Hütte.
 D.: Haar, Heer, Heerschar, Himbeere, Hahn, Fehler,
 Huhn.
 U.: Härte, Härchen, Häring oder Hering, Hyäne, Höhe,
 Hülse.
 Z.: Hai, Haifisch, Hain, Häute (heute), Häuser (heiser),
 Heu.
 Gl. W.: Der Harz (Gebirge), das Harz; der, die Heide; der,
 die Hut.
 Spr.: Hochmuth kommt vor dem Fall. — Ein willig Herz macht
 leichte Füße. — Ein böser Gefelle führt den andern in die
 Hölle. — Hausfriede ist Hausfreude. — Holz brennt nicht
 ohne Feuer. — Eigener Herd ist Goldes wert.

27.

L

- Sch.: Lappen, Betten, Letter, Locke, Lücke, Lümmel.
 D.: Lorbeer, Beere, Lehre, Lehne, Lohn, Landwehr; La-
 zareth, Loth; Lied.

- U.: Lärche (Perche), Lärm, Löwe, Löffel, Lücke, Lüge.
 Z.: Laie, Laich, Laib (Leib), Lafai, Leichnam, Leier, Leucht-
 gas, Litanei.
 Gl. W.: Der und die Leiter.
 Spr.: Gottlos, lieblos. Lieblos, gottlos! — Geld kann viel,
 Liebe kann alles. — Ehrliche Hand geht durch das ganze Land.
 Guter Leumund ist ein zweites Erbtheil. — Liebe hat ein
 gut Gedächtnis. — Getheilte Freud ist ganze Freud,
 Getheiltes Leid ist halbes Leid.

28. *L.*

- Sch.: Backen, Ball, Ballon, Barren, Bass, Bechluss, Bett,
 Bitte, Brett, Butter, Büttner (Böttcher), Bajonnett,
 Blaufett.
 D.: Beere, Beet, Boot; Bahn, Bahre, Bohne; Bertha,
 Bibliothek.
 U.: Bär, Brösel, Brüche, Büchse.
 Z.: Bai, Beile, Beule, Beute, Bräune; Bataillon.
 Gl. W.: der und das Band; der und das Bauer; der und
 das Bund.
 Spr.: Gemalte Blumen riechen nicht. — Vorgen thut nur einmal
 wohl. — Lüge geht auf schwachen Beinen. — Groß Ehr,
 groß Beschwer. — Ein alter Baum lässt sich nicht mehr
 versetzen.

29. *C. L.*

- C = J. Ceder, Cement, Centrum, Citrone; Cichorie, Cigarre.
 C = K. Classe, Cassé, Cassier, Canal, Capital, Carton, Co-
 libri, College, Colonie, Concert, Confession, Cur-
 rentschrift.
 Ch = Ch. China, Chinin, Chirurg.
 Ch = K. Charwoche, Cholera, Charakter, Choral, Christ.
 Ch = Sch. Chocolate, Champagnerwein, Chef.
 Gl. W.: Der Chor von Sängern; das Chor, ein Theil der
 Kirche.

Spr.: Christi Armut — ist mein Erbgut. — Christus ist mit der Gemeinde verbunden, wie das Haupt mit den Gliedern. — Eines Christen bestes Handwerk ist Beten. — Ansechtung macht gute Christen.

30.

T Z

Sch.: Tabelle, Tasse, Tanne, Tenne, Tonne, Treppe.
D.: Thal, That, Thau, Theil, These, Thon, Thor, Thurm; Thier, Thee, Tiegel.
U.: Tölpel, Thür, Trödler, Trübsal, Tümpel.
Z.: Teich, Theil, Teig, Taube.
Gl. W.: Der Thau, das Tau; der und das Thor.
Spr.: Treues Herz, wert'es Herz. — Trau, schau, wem? — Thue nichts, was nicht alle Leute sehen dürfen. — Es gibt viele Habichte, die wie Tauben aussehen. — Trunken gesündigt, nüchtern gebüßt. — Teufels Livree trägt ein Lügner.

31.

Y Z

Sch.: Zmbiß, Irrthum, Irrlehre, Zsgrimm; Zänner, Zammer, Zacke.
D.: Zdee; Industrie, Infanterie, Zronie; Jubelpaar, Jubellied; Jahr.
U.: Jubiläum, Züngling, Zähzorn, Zünger.
Spr.: Ihr sollt nicht falsch schwören. — Ich wags, Gott vermags! — In deine Hände, Herr, befehl ich meinen Geist. — Irrender Hirt, irrende Herde. — Gefundenes verlohlen, Ist so gut wie gestohlen. — Gut Gewissen und armer Herd, Ist Gott und aller Ehren wert. — Je höher der Baum, je schwerer der Fall. — Je höher gestiegen, je tiefer gefallen. — Je mehr der Geizige hat, desto mehr geht ihm ab.

32.

N R

Sch.: Nachlaß, Nachtrupp, Nacken, Nessel, Neß, Nickel, Nummer, Ruß.

- D.: Miere, Miete, Nahrung, Naht, Nachnahme, Nachtmahl, Noth.
- U.: Nähterei, Nähterin, Nässe, Nüsse.
- Z.: Neid, Neige, Neuheit, Neujahr, Neusilber.
- Spr.: Fürchte Gott — und scheue niemand. — Noth führt zu Gott. — Fromm und ehrlich — Ist niemand beschwerlich. — Neid frisst seinen eigenen Herrn. — Jedermanns Gesell ist niemandes Freund! — Freunde in der Noth, gehen zehn auf ein Noth. — Niemand ist so klug, daß er nicht ein wenig Narrheit übrig hätte.

33. *M M*

- Sch.: Mammut, Messe, Mehger, Mittwoch, Muff.
- D.: Meer, Moschee, Moor, Moos; Mahl, Mehl, Mohn, Mohr; Miene, Miete.
- U.: Majestät, Mühle, Märchen, März, Militär, Mönch, Mörser, Mücke.
- Z.: Mai, Mainz, Mais, Medaille, Maid, Maische, Meiler, Mäuler, Meise, Mäuse.
- Gl. W.: Der und die Mangel; die und das Mark; die und das Maß; der und die Mast; der Messer (der Messende) und das Messer.
- Spr.: Man ißt, um zu leben, und lebt nicht, um zu essen. — Mein Gott, mein Gut. — Macht, Geld und Ehr' — Ist morgen oft nicht mehr. — Miß dein Glück nicht nach fremder Eile! — Einigkeit ist die beste Mauer. — Offene Augen und geschlossener Mund haben noch niemand geschadet. — Mit gut Gewissen sitzt man weich auf harter Bank. — Gott rechnet anders, als die Menschen. — Lauter Honig verdirbt den Magen. — Geiz verhärtet des Menschen Herz.

34. *P*

- Sch.: Sabbath, Saß, Schaff oder Schaffel, Schall, Schelle, Schlitten, Schloß, Schluß, Skizze, Spasß, Speck, Splitter, Statthalter, Stollen.

- D.: Saal, Saat, Staat; See, Schnee, Speer, Seele, Seemoos; Schiefer, Schwiele, Schmied, Sieg, Stiefel, Stier; Stahl, Sohle, Sahn, Sehne, Stroh, Stuhl.
- U.: Schädel, Stätte, Stößel, Schlüssel, Schüffel, Sünde, Schwüle.
- Z.: Saite, Seite, Steiermark, die Scheu, Scheune, der Schein, Seile, Säule.
- Gl. W.: Der und das Schild; der und die Schwulst; der, die See; der, das Stift, die, das Steuer.
- Spr.: An Gottes Segen ist alles gelegen. — Schamroth ist die beste Farbe. — Schöne Seele will reine Höhle. — Stolz geht voran und Schande nach. — Fern vom Hause ist nahe beim Schaden. — Selber gehen erspart den Botenlohn. — Spare was, so hast du was. — Süßer Wein gibt saueren Essig. — Ein Stündlein bringt oft, was Jahre nicht bringen.

35.

R

- Sch.: Rabatt, Rabatte, Rappe, Rasse, Ratte, Rippe, Riß, Roggen, Roß.
- D.: Regierung, Riegel, Riemen, Ries, Riese; Rahm, Rahmen, Rebhuhn, Reh, Rohr; Rath, Renthier, Rentier, Räthsel, Ruthe; Rheinwein.
- U.: Realität, Räthsel, Röhre, Rübe; Rüge, Rübsöl.
- Z.: Rain, Rhein, Reime, Räume, Räuber, Reis.
- Gl. W.: Der, das Reis, der Rum, der Ruhm.
- Spr.: Rede ist des Gemüthes Bote. — Ein guter Rath ist Goldes wert. — Almosen ist der Reichen bester Schatz. — Rache bleibt nicht ungerochen. — Gute Sache befiehlt Gott die Rache. — Liebe ist wie der Thau: Sie fällt auf Rosen und Nesseln.

36.

V

- Sch.: Vanille, Verdruß, Vergißmeinnicht, Vetter, Vorrath.
- D.: Vieh, Vielfraß, Vierteljahr, Vorsatz, Vornahme, Vorthail.

- U.: Verhältniß, Verdünnung, Verführung, Verhör;
Z.: Weichen, Veräußerung, Verschleiß, Vorhaus.
Gl. W.: Der und das Verdienst.
Spr.: Verzeih dir nichts und andern viel! — Viel Brotfreund
wenig Nothfreund. — Verleumdung lebt nicht lange. —
Vor dem Bettelbrot ist keiner sicher. — Viel Handwerke
verderben den Meister. — Eintracht unter Nachbarn ist
Vorspann den Berg hinauf.

37.

- Sch.: Walnuß, Walroß, Wappen, Widder, Willfür, Wirr-
warr.
D.: Wiederkunft, Wiege, Wiesel, Wahrheit, Wahl, Wehr,
Wohnung.
U.: Wächter, Wärmegrad, Waschbär, Wölchen, Wüste,
Würzbüchse.
Z.: Waid, Waise, Weide, Weise, Weißgerber, Weichbild.
Gl. W.: Die und das Wehr; das Werg, das Werk.
Spr.: Wohl begonnen ist halb gewonnen. — Wohl angefangen
ist halb vollendet. — Ein tröstlich Wort ist des Gemüthes
Speise. — Arbeit hat bittere Wurzeln, aber süße Frucht. —
Wer dem Armen gibt, leiht dem Herrn. — Wer gerne gibt,
fragt nicht lange. — Wohlgebetet ist halb studiert. — Wer
viel schwätzt, lügt viel. — Wie einer betet, so wird er er-
hört. — Sparsamkeit und Wohlthätigkeit vertragen sich mit
einander.

38.

- Sch.: Paß, Pfanne, Pfennig, Pfeffer, Pflod, Picknick,
Pille, Proceß, Professor, Pupille, Puß.
D.: Paar, Preiselbeere, Papier, Priester, Primzahl, Panther.
U.: Pärchen, Pfunde, Pfütze, Pöbel, Porträt, Präsident.
Z.: Pfau, Pflaume, Peitsche, Pojaune.
Spr.: Plag dich, ringe, Sorge, sinn', Ohne Gott ist kein Gewinn!
— Ein magerer Vergleich ist besser als ein fetter Proceß.
— Ein ungerechter Pfennig frisst zehn andere.

39.

Z

- Sch.: Zelle, Zimmt, Zinn, Zucker, Zufall, Zweck.
D.: Ziege, Ziegel, Zierde, Zwieback, Zwietracht; Zahl,
Zahn, Zunahme, Zither.
U.: Züge, Zügel, Zögling, Zugehör.
Z.: Zaum, Zaun, Zeugnis, Zweifel.
Gl. W.: Der und das Zeug.
Spr.: Gut Gewissen geht über tausend Zeugen. — Gottes Zeiger
geht langsam, aber sicher. — Zwei harte Steine mahlen
selten klein. — Zung' und Herz sind nur eine Spanne weit
von einander. — Besitzt der Teufel das Herz, so regiert er
auch die Zunge. — Zum Begräbniß der Wahrheit gehören
viele Schaufeln.

40.

II

- Sch.: Damm, Darre, Dill, Dogge, Druck, Dürre, Duzend.
D.: Diebstahl, Draht, Drohne, Dienst, Diele, Dienstag;
Demuth.
U.: Diät, Diöcese, Dünger.
Z.: Daumen, Deichsel, Deutschthum.
Spr.: Das Herz ist die Quelle, die Zunge ist die Rinne. — Die
Zunge ist des Herzens Dolmetsch. — Die Maus kann
manchmal einem Löwen aus der Noth helfen. — Das Hand-
werk hat einen goldenen Boden. — Die Hoffnung ist unser,
der Ausgang Gottes. — Pferd ohne Zaum, Kind ohne
Ruth, thut nimmer gut.

41.

U U

- Sch.: Überdruß, Überfluß, Umriß, Unschlitt;
D.: Uhr, Urahn, Urwahl, Urtheil; Übermuth, Unrath,
Unthier.
U.: Übel, Ungebür, Universität.
Z.: Uneinigkeit, Uneigennützigkeit, Unfreundschaft.
Spr.: Übermuth thut nicht gut. — Unrecht Gut gedeihet nicht. —
Böser Nachbar, täglich Unglück. — Unschädliche Lügen gibts

nicht. — Übermäßig Lob ist Honig voller Gift. — Gott läßt sich seine Uhr nicht von Menschen stellen, aber sie geht richtig. — Treue hat Brot, Untreue leid't Noth. — Zanken zwei, so haben beide Unrecht. — Lang Leben ist lang im Unglück schweben.

42. *Y*

Yelwa, Yopa, Yuca; Yantsekiang, Neu-York, Yucatan, Yffel, Yarmuth, Yop, Ypsilon.

43. *Z*

Sch.: Kamille, Kapelle, Karren, Kartoffel, Kessel, Kissen,

Krabbe, Krippe, Krüppel, Krystall, Kuß, Kaffee;

D.: Klee, Kameel, Kien, Kiebitz, Kiefer, Kieme, Knie; Kehle, Kuh, Kahn, Kohle.

U.: Käfig, Käse, Knöchel, Köhler, Kohlrübe, Körper, Krämpe, Krätze, Küste, Küster.

Gl. W.: Der und die Kiefer; der und die Kunde.

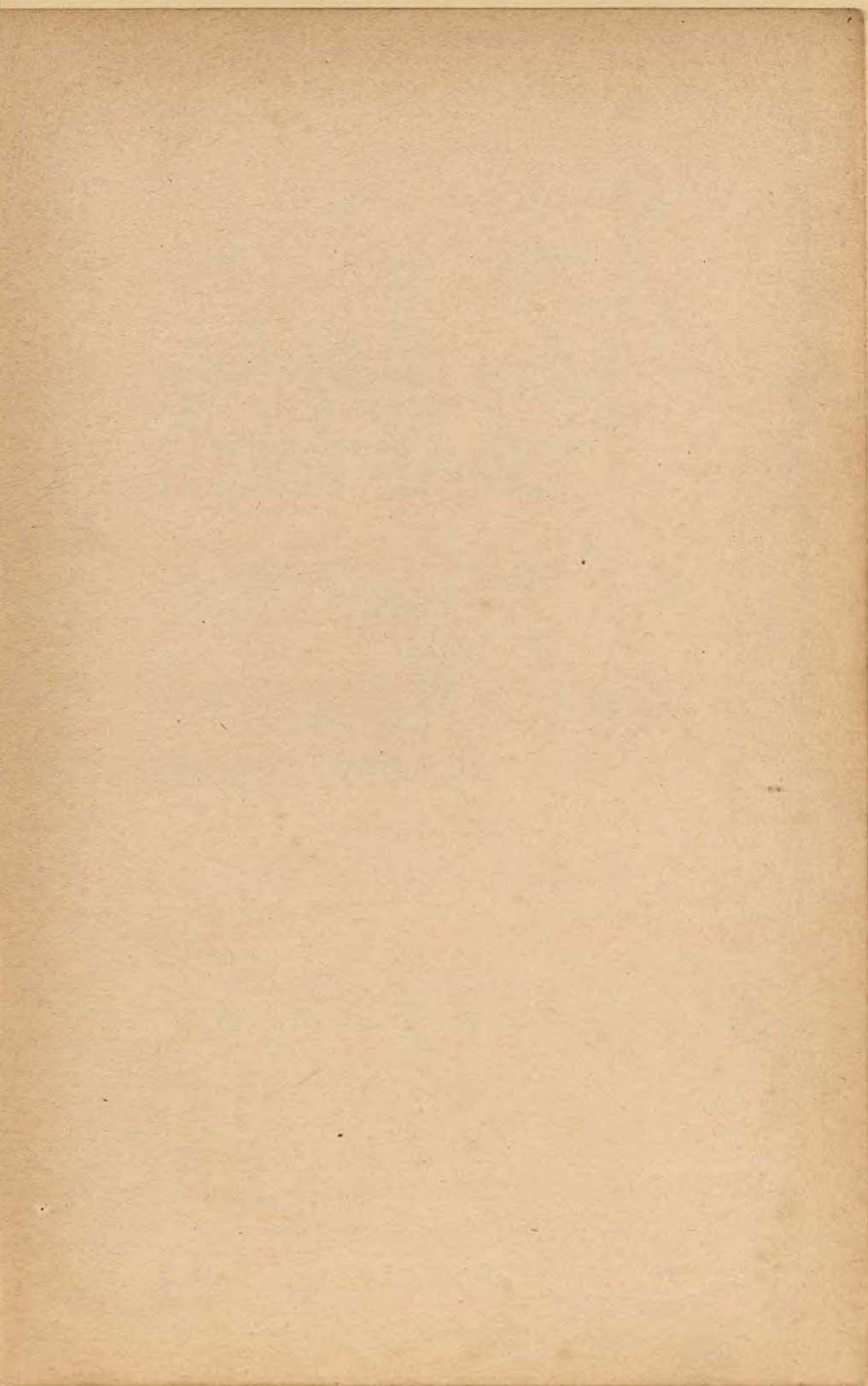
Spr.: Leben ist eine Kunst, Sterben — ist eine Kunst. — Willst du die Krone des Lebens erwerben — Lern' christlich leben und selig sterben. — Kein Meister so gut, der nicht noch zu lernen hätte. — In der Kanne erkaufen mehr, als im Meer. — Wer den Heller nicht ehrt — Ist der Krone nicht wert. — Die Kräfte gab dir Gott zum Geschäfte. — Schweigen können ist auch eine Kunst. — Sünd und Strafe sind an eine Kette gebunden. — Ein guter Nachbar ist ein edel Kleinod. — Der Weg zum Himmel geht durch Kreuzdorn.

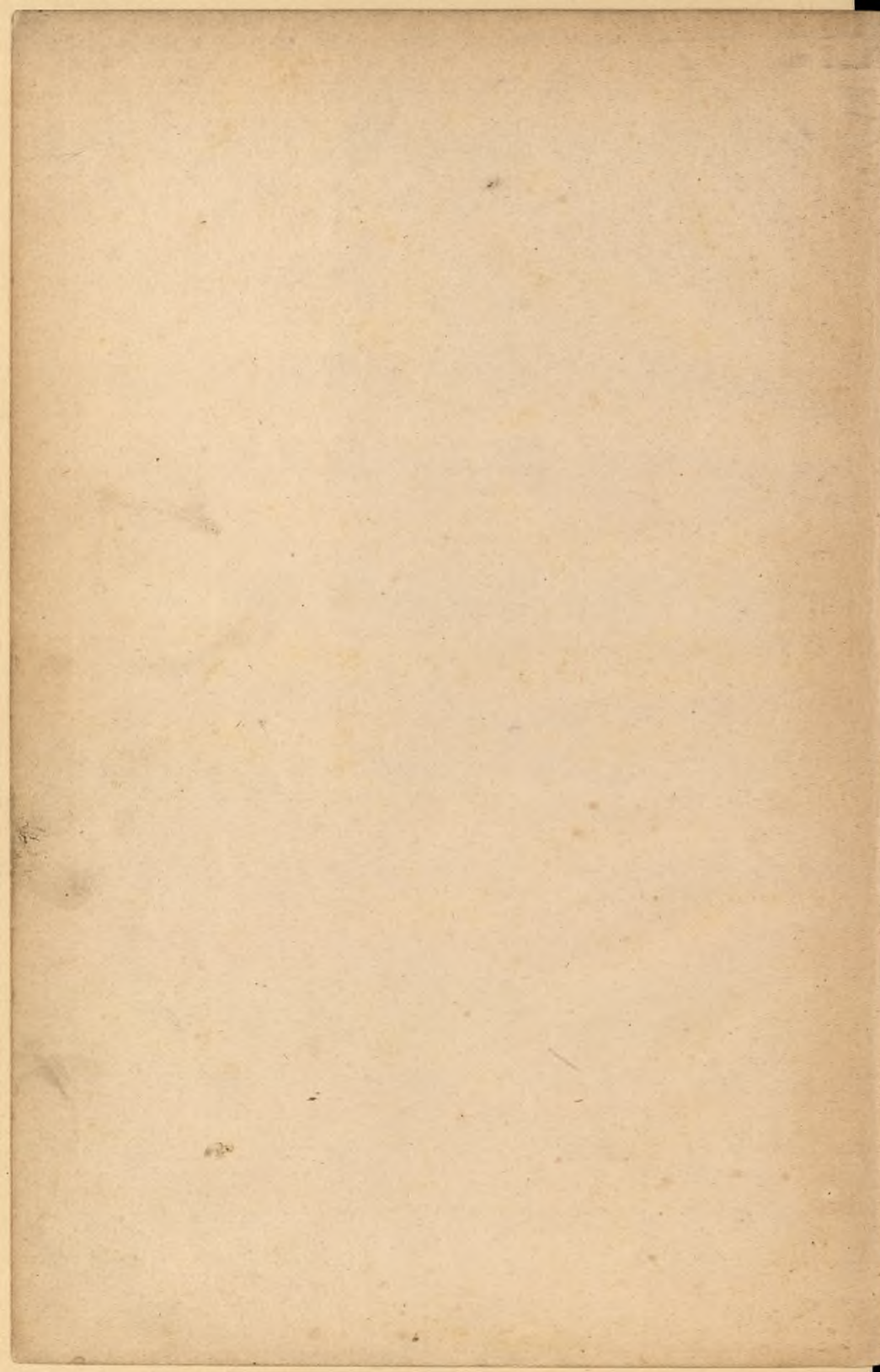
Vorbei an der Kirch' und am Schulhaus

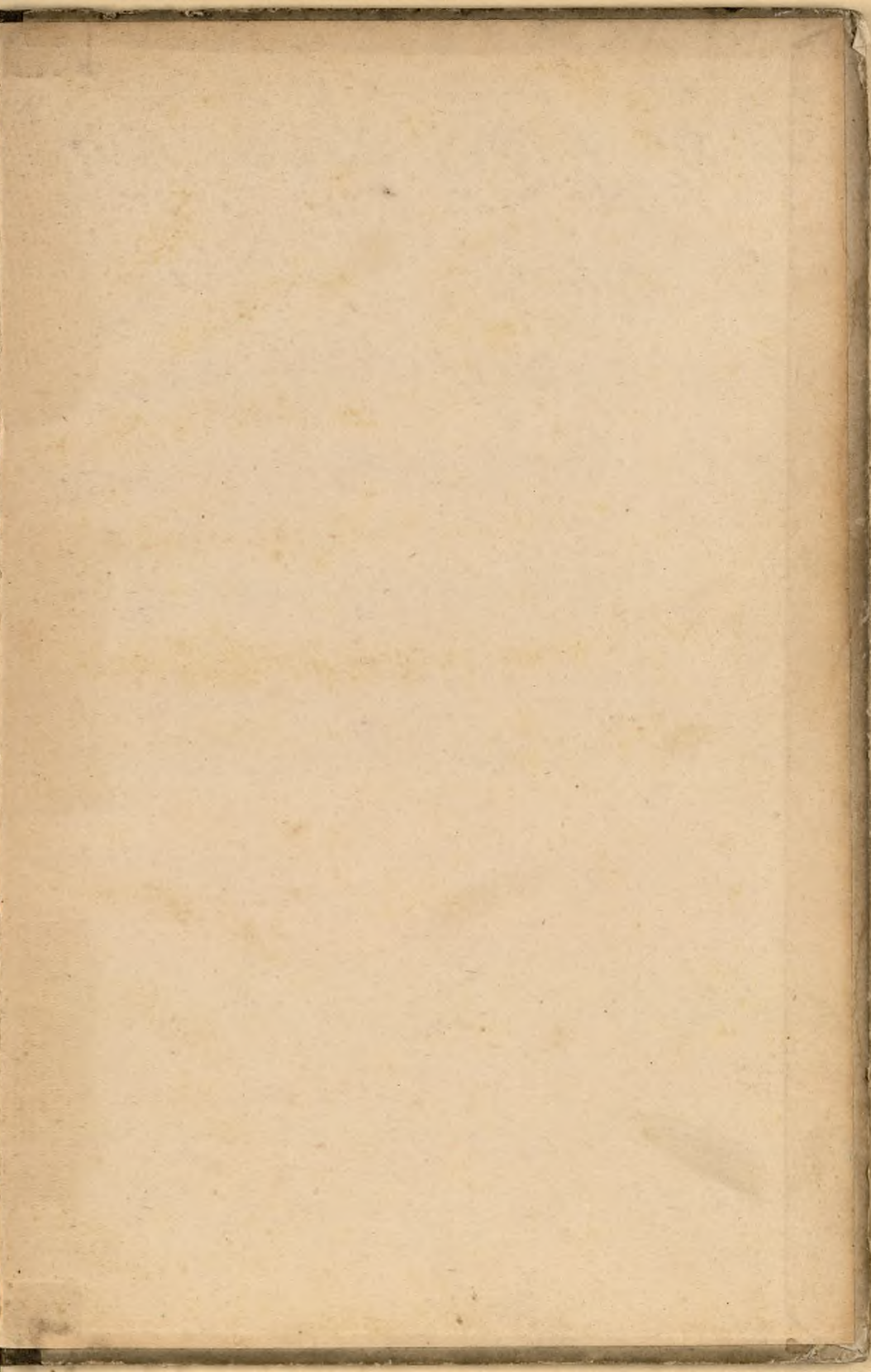
Geht der kürzeste Weg ins Zuchthaus.

44. *X*

Xenez, Xenia, Xavera, Xenophon; Xantippe; Xeres de la Frontera; Xerxes, Xylographie (Holzschneidekunst).

Biblioteka Śląska

C004878

II

W. P.
Konop

C. i k. nadw. drukarnia Karola Prochaski w Cieszynie.